

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TITUS FLAVIUS IOSEPHUS'UN HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ THE LIFE, WORKS AND HISTORIOGRAPHY OF TITUS FLAVIUS IOSEPHUS

Muzaffer DEMİR*
Ebru ÖZER**

Öz

Yahudi rahip Titus Flavius Iosephus, Roma'nın MS 67 yılında Iotapata (Yodfat)'yı kuşatması sonucunda tutuklanana kadar Roma'ya karşı gerçekleştirilen Yahudi isyanı (MS 66-70) sırasında Galilaiai komutanlarından biri olarak görev yapmıştır. Bu kısa süreli askeri kariyerinden sonra Roma komutanı Vespasianus'un gelecekte imparator olacağı kehanetinde bulunduğundan ödüllendirilmiş ve Roma'ya yerleşerek hayatının geri kalanını anavatanından uzakta yaşayan bir tarihçi olarak geçirmiştir. Hellen tarihçileri arasında özellikle Polybios ve Thukydides'den esinlenmiş ve dört eser yazmıştır: Yahudiler ve Roma arasındaki silahlı çatışmaları anlattığı *Bellum Iudaicum*; dünyanın başlangıcından kendi zamanına kadar Yahudi halkının tarihini anlattığı *Antiquitates Iudaeorum*; otobiyografi çalışması olan *Vita* ve son olarak kendisini ve Yahudiliği savunma amaçlı olarak kaleme aldığı *Contra Apionem*. Biz bu çalışmamızda başta kendi çalışmaları olmak üzere birinci el ve modern kaynakları gözden geçirerek Iosephus'un hayatı, eserleri ve tarihçiliği hakkında açıklamalarda bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Iosephus, Thukydides, Antiquitates Iudaeorum, Bellum Iudaicum, Contra Apionem, Vita.

Abstract

Titus Flavius Josephus, a Jewish monk, had served as one of the Galilee commanders during the Jewish uprising against Rome (66-70 AD) until his arrest as a result of siege laid by Rome on Jotapata (Yodfat). After this short-term military career, he was awarded by the Roman commander Vespasian to spend the rest of his life, far way from his homeland, at Rome as a historian, thanks to his prophecy that Vespasian would be emperor in future. By having taken the ancient Greek historians, particularly both Polybius and Thucydides as his model, he had composed four masterpieces: *Wars of the Jews* in which he focuses on the armed conflicts between Jews and Rome; *Antiquities of the Jews* where he tells the accounts of the Jews since the beginning of the world until his own time; his autobiography called as *Vita* and finally *Against Apion* in which he defends himself and Judaism. In this study, by taking into account especially the first hand accounts including his own and the modern sources, we will make explanations regarding the life and the works as well as the historiography of Josephus.

Keywords: Josephus, Thucydides, Antiquities of the Jews, Wars of the Jews, Against Apion, Life of Josephus.

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-7270-2317, dmuzaffer@mu.edu.tr
* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, ORCID ID: 0000-0001-6078-997X, ozerebru48@gmail.com

Giriş

MS 37 yılında İerusalem’de (Kudüs) soylu bir aileye mensup olarak doğan Titus Flavius İosephus, sırası ile rahiplik, Yahudiler ve Romalılar arasında elçilik ve I. Yahudi-Roma Savaşı’nda MS 67 yılında İotapata’da garnizon komutanı görevlerinde bulunmuştur. Yahudi isyanı sırasında bu kısa süren askeri deneyiminin ardından Romalılara teslim olmak zorunda kalmıştır. Vespasianus tarafından himaye altına alınarak hayatının geri kalan kısmını Roma’nın edebi ve üst düzey politik çevreleri arasında geçirmiştir. Roma’da Flavianusların himayesinde sırası ile *Bellum Iudaicum*, *Antiquitates Iudaeorum*, *Vita ve Contra Apionem* adlı eserlerini yazmıştır. Eserlerinde Yahudi tarihi ve Yahudiliğin yanısıra İesous (Hz. İsa) hakkında da önemli bilgiler verdiğiinden (örneğin İoseph. *AI XVIII*. 3. 3; *XX*. 9. 1) Hristiyanlar tarafından da önem verilen bir yazar olmuştur. Günümüz eskiçağ tarihi yazarları arasında İosephus’un kendi tutum ve davranışları ve eserlerinin içeriğine yönelik tartışmalar hala devam etmektedir. Onun kendi halkına sırtını dönerek Roma’nın sadık hizmetkârı ve resmi propaganda yazıcısı olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Bunun sebepleriyle ilgili eskibâtı tarihi literatüründe pek çok çalışma olsa da, yeniden gözden geçirilmesi gereken bazı noktalar olduğu ortadadır. Diğer taraftan İosephus ve eserleri hakkında Türkçe yayın sayısı az olduğundan bu boşluğun da doldurulması gerekmektedir.¹

1. Hayatı

Doğum ismi İbranice Yosef ben Matityahu (McClister, 2008, 9) olan Titus Flavius İosephus, Roma İmparatorluğu’nda Gaius Caligula’nın (MS 37-41) iktidarının ilk yılında (İoseph. *Vit. I*; ayrıca bkz. Seward, 2009, 9; den Hollander, 2014, 1) İoudaia’nın karışıklık içerisinde olduğu MS 37 yılında İerusalem’de dünyaya gelmiştir (Bilde, 1988, 20).² Roma imparatoru Claudius (MS 41-54), İoudaia Krallığı’nın yönetimini MS 41 yılında I. Herodes Agrippa’ya devrettiğinde (İoseph. *BI II*. 11. 5; ayrıca bkz. Kucicki, 2016, 54), İosephus yaklaşık dört yaşındaydı. Dolayısıyla İosephus’un çocukluk dönemi nispeten siyasi çalkantıların olmadığı bir döneme denk gelmektedir. İosephus’un babası Matthias, İerusalem’de oldukça büyük bir üne sahiptir. Annesi ise bir kraliyet ailesi olan Asamoniaios (Ἀσαμωνιαῖος) Makkabaioi’ye mensuptur. İosephus, bu bağlamda kendi otobiyografisinde “Her şeyin ötesinde, soyundan geldiğim aile aşağı tabakadan bir aile değildir. Ben başından beri soylu olan bir aileye mensubum... Rahiplik makamına sahip olmak bir ailenin ihtişamının göstergesidir... Dahası, annem tarafından kraliyet kanı taşıyorum.” ifadelerini kullanmaktadır (İoseph. *Vit. I*).

İerusalem’de İbranice ve Aramice konuşulan çevrede büyüyen (Niehoff, 2018, 85) İosephus’un ana dili Aramice’dir ancak kendisi İbranice eğitimi görmüştür. İbranice, dini törenlerde resmi dil olduğu için bu dili iyi bir şekilde öğrenmek zorundaydı. Aşağıda da değineceğimiz üzere Vespasianus (MS 69-79)’un hizmetine girdiği zaman Latinceyi de öğrenmek zorunda kalmıştır (Redondo, 2000, 420). Bunlara ek olarak Hellen dili o dönemde Doğu Akdeniz’de siyasi, ticari ve kültürel alanlarda daha etkin olduğundan Hellence öğrenmiş, Hellen literatürü eğitimi almış ve eserlerini de Hellence yazmıştır (Grant, 2005, 16). Dolayısıyla gençliğinden itibaren sırasıyla Aramice, İbranice, Latince ve Hellence dillerini öğrenerek içinde yaşadığı çok kültürlü ortamın şartlarını, koşullarını ve entelektüel yapısını daha iyi anlayıp kavrayabilmiştir.

İosephus, İerusalem’deki diğer gençler gibi *Tanakh*³ ve çevirisi üzerine eğitim almış ve bu alanda kendisini oldukça geliştirmiştir. Otobiyografisinde yer alan “Yaklaşık on dört yaşındayken öğrendiklerimden ötürü herkesin övgüsüne mazhar olmaktaydım, kent [İerusalem] başrahipleri ve üst düzey yöneticileri kanun [Mouses Kanunu] maddelerinin doğru anlaşılması için yanıma gelirlerdi” ifadesiyle kendisinin genç yaşında Yahudi hukuku konularında danışılacak kadar tecrübeli olduğunu dile getirmektedir (İoseph. *Vit. II*; ayrıca bkz. den Hollander, 2014, 2; Zollschan, 2017, 152). On altı yaşına geldiğinde ise Yahudi mezhep hayatı ilgisini çekmiş, İoudaia’daki *Saddoukaios*, *Pharisaíos* ve *Essenoi* olmak üzere üç ana Yahudi mezhebi hakkında araştırma yapmaya başlamıştır (İoseph. *Vit. II*; ayrıca bkz. Porph. *Abst. IV*. 11). Daha sonra mezhep hayatının kendisine uygun olup olmadığını anlamak için üç yıl boyunca çölde Banos adında bir sofunun

¹ Konuyla ilgili üç Türkçe çalışma tespit edilebilmiştir. İosephus dönemi Yahudi mezhepleri, Yahudilik tarihi ve MS 70 yılında gerçekleşen Masada Kuşatması hakkında bkz. Bekir Z. Çoban (2008). İosephus’un Gözüyle İlk Dönem Fırkaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, s. 57-69; Bekir Z. Çoban (2012). Hristiyanlık Öncesi Yahudilik Tarihi Bağlamında İosephus Flavius. *Dinler Tarihi Araştırmaları VIII (Bütün Yönleriyle Yahudilik, Uluslararası Sempozyum, 18-19 Şubat 2012, Ankara)*, s. 257-273; Hakan Olgun (2013). Modern İsrail’in Millî Kimlik Kaynağı Olarak İosephus’un ‘Masada’ Anlatısı, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 10. 1, s. 7-39.

² İosephus’un yaşadığı dönemde Palestine (Filistin) bölgesi haritası için bkz. Harita 1.

³ *Tanakh*, Yahudilerin kutsal kitabındaki (Eski Ahit) üç bölümün İbranice isminden türetilmiş bir kısaltmadır: *Torah* (*Pentateukh* ya da Mouses’in Beş Kitabı olarak da bilinir), *Nevi'im* (Peygamberler) ve *Ketuvim* (Yazılar).

müridi olarak yaşamıştır (Ioseph. Vit. II; ayrıca bkz. Tuval, 2013, 20). On dokuz yaşına geldiğinde *Pharisaíos* mezhebini seçmeye karar vermiş ve bu mezhep üyeleri arasında yaşamak için Jerusalem'e geri dönmüştür.

Iosephus, MS 66-73 yılları arasında Ioudaia'da Roma'ya karşı büyük bir isyan (I. Yahudi-Roma Savaşı) patlak verdiğinde (Scott, 2019, 62; Grant, 2005, 16), kendisini görgü tanığı olarak gelişmelerin içinde bulmuştur (Simkovich, 2018, 189). Onun, isyanın başladığı sıralarda 28 yaş civarında olduğu bilinmektedir (Rajak, 2003, 11). Aslında Ioudaia'da üç yıl önce, yani MS 63 yılında Roma ve Yahudiler arasında gerginlikler kendisini göstermeye başlamıştır. Romalı *prokurator* Marcus Antonius Felix, bazı Yahudi rahipleri cezai suçlamalardan dolayı hapsedmiş ve Roma'ya gönderilmelerini emretmiştir. Iosephus rahipleri tanıdığından serbest bırakılmalarını sağlamak için Roma'ya gitmiştir. Roma'da yaşayan Aliturius adında tanınmış bir Yahudi oyuncu, Nero (MS 54-68)'nun eşi Poppaea'yı tanıdığı için Iosephus'u da Poppaea ile tanıştırmıştır. Iosephus, Poppaea'dan rahipleri serbest bırakılması konusu ile ilgilenmesini istemiş ve bunun sonucunda da rahipler çok geçmeden serbest bırakılmıştır. Poppaea'nın kendisine verdiği hediyelerle Ioudaia'ya geri dönmüştür.⁴ Bu başarılı elçilik görevi sonucunda hem Yahudi halkına daimi sadakat bağlılığını ispatlamış hem de en yüksek rütbedeki Roma yetkililerinin güvenini kazanmıştır. Böylelikle Iosephus kendisini her iki taraf arasında güçlü ve vazgeçilemez bir arabulucu olarak görmüştür. Ancak onun üstlendiği bu arabulucunun, aşağıda açıklayacağımız üzere, hem Yahudileri hem de Romalıları memnun etmediği, onu hain olarak gördükleri dönemler de olmuştur (Rappaport, 2007, 68).

Iosephus, Ioudaia'ya geri döndüğünde halk arasında gerginliklerin her zamankinden daha yüksek seviyede olduğunu görmüştür. Bu gerilimler doğrudan Yahudiler ve Romalılar, Roma'ya sadık Yahudiler ile ayaklanmayı savunan Yahudiler ve ayaklanmayı savunan ancak ayaklanmayı kimin yönetmesi gerektiğine karar veremeyen Yahudiler arasında devam etmekteydi.⁵ Iosephus bu ortamda Roma'ya karşı isyan edilmeden çözüme ulaşılması gerektiği yönünde tavrı almış ve bu görüşünü otobiyografisinde şöyle dile getirmiştir: "...İsyan halinde olan insanları durdurmaya ve onların düşüncelerini değiştirmeye çabaladım. Kimlere karşı savaş ilan ettiklerini göstermeye çalıştım. Onların sadece savaş yeteneğinde değil talih açısından da Romalılardan geride kaldıklarını, düşünmeden acelece yaptıkları bu hareketin kendilerine, ailelerine ve ülkelerine en büyük kötülükleri getireceğini söyledim. Bunları, onlara şiddetle öğütledim... Ancak yine de onları vazgeçiremedim..." (Ioseph. Vit. IV). Dolayısıyla onun gayretlerinin sonuç vermediği, Yahudi isyanının önünün alınamadığı anlaşılmaktadır. Hatta Iosephus, aşağıda belirtileceği üzere, askeri alanda yeteneği olmasa da⁶ isyan sırasında Yahudi askeri garnizonunun başına geçmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır.

Vespasianus ve ardından en büyük oğlu Titus (MS 79-81), isyanı bastırmak için MS 67 yılının baharında Akdeniz kıyısındaki Ptolemaios kentine gelmiştir. Roma ordusu, üç *legio* (X. *Legio* Fretensis, V. *Legio* Macedonica ve XV. *Legio* Apollinaris), yirmi üç yardımcı *cohortes* ve altı süvari *alaeden* oluşmaktaydı. Ayrıca Kommagene kralı IV. Antiochos (MS 38-72), Güney Lübnan'da Khalkis kralı II. Herod/Marcus Iulius Agrippa (MS 27/28-ca.92-100), Emesa kralı Soamos (MS 54-73) ve Nabataia kralı II. Malikhos (MS 40-70) gibi müttefik krallardan sağlanan desteklerle beraber toplam asker sayısı yaklaşık 60.000'e ulaşmıştı. Iosephus'un bu devasa Roma ordusu karşısında savaşa katılımı kısa süreli olmuştur, MS 67 yılının yazında Ioudaia'nın kuzeyinde bir tepe kenti olan Iotapata'daki garnizonun başına geçmiş, Galilaiai bölgesinin kilit noktalarında yer alan köyleri güçlendirmiş, tahıl ve silah depolamıştır. Ancak kısa bir süre içinde bulunduğu yeri kuşatma altında bulmuştur. Kuşatma sırasında kaynar yağ dökülmesi gibi savunma stratejilerine rağmen, aşağıda da ayrıntılarıyla değineceğimiz üzere, savunduğu kale fazla direnmeden düşmüştür (Ioseph. BI III. 4. 2; ayrıca bkz. den Hollander, 2014, 2; Simkovich, 2018, 190). Iosephus, söz konusu Roma zaferinin sonucunda 40.000 Yahudinin katledildiğini bildirmektedir (Ioseph. BI III. 7. 3). İsyanın başarısız olmasının sebebi genel olarak Yahudilerin Romalılara karşı düzenli bir ordu kurarak iyi organize olamamalarına dayandırılmaktadır. Iosephus, düzenli bir ordu kurulmasını önerse de, merkezi otoritenin güçsüz olması,⁷ nüfusun alt tabakasının genel isteksizliği ve bazı liderler arasında yaşanan kıskançlıklar bunu engellemiştir (Rocca, 2008, 19).

⁴ Iosephus'un Roma'ya yaptığı seyahatin ayrıntıları için bkz. Ioseph. Vit. III; Simkovich, 2018, 190. Poppaea'nın Yahudiler adına iki kez başarılı müzakerelerde bulunması ve onun Yahudilere sempati duyduğunu gösteren ayrıntılı bilgiler için bkz. Grüll - Benke, 2011, 37-55; Williams, 1988, 97-111.

⁵ Yukarıda değinmiş olduğumuz I. Yahudi İsyanı'nda Tiberieon kökenli Ioustos ve Giskhalon kökenli Ioannes önemli roller oynamışlardır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rajak, 1973, 345-368; Rajak, 2003, 144-173.

⁶ Iosephus, askeri bir lider olmamasına rağmen kendisini Galilaiai'yi güçlendiren, burada savunma için büyük bir ordu toplayan ve bu orduyu Roma saldırısına karşı koyacak güçte hazırlayan bir komutan olarak tanımlamaktadır (Ioseph. BI. II. 20. 6; Vit. XXXVII).

⁷ Merkezi hükümet kısa süre sonra *Zelotes* tarafından ele geçirilmiştir. Iosephus, *Zelotes*'in sahte felsefeciler olduklarını düşünerek onları şarlatan, yalancı olarak nitelendirmiştir (Ioseph. BI II. 8. 1; II. 13. 6; IV. 6. 3; V. 9. 4; V. 13. 3; VI. 5. 3; ayrıca bkz. Johnson, 2009, 118). Iosephus, *Zelotesin* parçalanmış bir grubu olan *Sikarioi* hakkında ise katiller, suikastçılar ve eli kamalı adamlar nitelendirmelerinde bulunmuştur (Goodblatt, 2006, 88).

Iosephus, Iotapata kalesinin düşmesinden sonra beraberindeki kırk arkadaşı ile birlikte bir mağarada saklanmıştır. İki Roma *tribunusu* üçüncü günde mağaranın yerini keşfetmiştir. Iosephus çaresizlik içinde, kendisiyle birlikte saklanan diğer Yahudilere Romalılara teslim olmaktansa ölmeyi önermiştir (Simkovich, 2018, 190). *Halakha* (Yahudi Hukuku)'da intihar etmek yasaklı olduğundan, kura usulünce birbirlerini öldürme düşüncesi öne çıkmıştır.⁸ Ancak son olarak hayatta kalan Iosephus ve arkadaşı bundan vazgeçmiştir. Roma askerleri çok geçmeden Iosephus'u tutsak almış ve Vespasianus'un huzuruna çıkarmışlardır (Ioseph. *BI* III. 8. 7-8; ayrıca bkz. den Hollander, 2014, 69-70). Iosephus'un Iotapata'daki olaylarla ilgili detaylı açıklamalarını yine kendi eserinden öğrendiğimizden bir tarihçi olarak ne kadar güvenilir bilgi verdiği tartışmaya açıktır. Kendi kendilerini öldürmeleriyle ilgili olarak verdiği örnek, daha sonra MS 73 yılında Masada'da gerçekleşecek olan bir toplu ölüm⁹ antlaşmasına oldukça benzemektedir. Hayatta kalması ve aniden tavır değiştirerek yakalanmasını tarif ederken bile Romalılara sempati duyması ilginçtir (Simkovich, 2018, 191-192).

Romalıların da Iosephus'u yakaladığında ona kötü davranmadıkları görülmektedir. Iosephus'a eşlik etmesi için kendisiyle geçmişte bir dostluğu olan Nikanor adında bir Romalı subayı görevlendirmişlerdir. Bunun üzerine Romalıların cömertliğini övmüş ve huzuruna çıktığında Vespasianus'a şöyle övgüler yağdırmıştır:

"Vespasianus, sen Caesar olacaksın, sen ve oğlun burada imparator olacaksınız. O zaman beni daha güvenli bir şekilde zincire bağla ve beni kendine sakla. Caesar, sen sadece benim değil, aynı zamanda karanın, denizin ve tüm insan ırkının efendisisin. Kendi adıma, eğer Tanrı'nın sözlerini hafife almaya cesaret ettiysem, daha sert bir şekilde cezalandırılmayı tercih ederim." (Ioseph. *BI* III. 8. 9).¹⁰

Aslında bu övücü konuşma Vespasianus daha tahta çıkmadan yapıldığından risk taşımaktadır; çünkü Nero kaprisiyle ve düşmanlarına karşı zulmü ile tanındığından buna sert bir tepki verebilirdi. Ancak hali hazırdaki olaylar da Vespasianus'un tahta en yakın aday olması yönünde geliyor olmalıdır ve kendisi de muhtemelen buna inanmaya başlamıştır. Iosephus'un bu kehanetinin kendisini özgürleştirdiği öne sürülse de (Rajak, 2005, 86; Goodman, 2018, 7), Vespasianus'un, tıpkı çok daha önce tarihçi Polybios örneğinde olduğu gibi, ayaklanan veya Roma'ya komplo kuran bir halkın entelektüel dini liderini hayatta tutarak kendi propagandasını yaptırma ve halkı yatıştırmak için kullanma niyetinin de dikkate alınması gerekmektedir. Muhtemelen bu sebeple Iosephus'a tutsakken iyi ve cömertce davranılmıştır (Ioseph. *BI* III. 8. 9).

Iosephus, esir olarak götürülürken Vespasianus'un oğlu Titus da ona saygı duymuş, öncelikle onun zincirlerinin tamamen sökülmesi emrini vererek bir jest yapmıştır (Ioseph. *BI* IV. 10. 7; *Vit.* LXXIV). Bu aslında onun esaret altında tutulmayacağı anlamına gelmekteydi. Bu durum Iosephus ile Flavianus Hanedanlığı, yani Vespasianus ve oğulları Titus ve Domitianus (MS 81-96) arasında yakın ve sadakata dayalı ilişkilerin başlamasına yol açmıştır (Simkovich, 2018, 193).

Vespasianus, Iotapata kuşatmasının ardından iki *legionu* ve Iosephus ile birlikte Ptolemaios ve ardından Caesarea Maritima (Parálíos Kaisáreia) kentlerine uğramıştır. *Legionlar*, Caesarea Maritima kentine doğru ilerledikleri sırada etraflarını bir Hellen çetesi sararak Iosephus'un idam edilmesini talep etmişlerdir. Ancak bu istek Vespasianus tarafından görmezden gelinmiştir. Iosephus, Caesarea Maritima'da birkaç ay sorgulanmış olmalıdır. Bu sırada gözetim altında tutulmasına rağmen, Iosephus'a değerli giysiler ve hediyeler verilmiştir (Ioseph. *BI* III. 8. 9). Iosephus, burada iken zincirleri çıkarılmış ve muhtemelen Roma valisinin deniz kıyısındaki sarayında yaşamıştır (Seward, 2009, 102-103).

Iosephus, Vespasianus'un kendisine duyduğu saygıya *Vita* adlı eserinde şu şekilde değinmektedir: *"... Iotapata kuşatması bittiği zaman ve ben Romalılar arasındayken Vespasianus'un bana gösterdiği büyük saygı sayesinde büyük bir özenle tutuldum..."* (Ioseph. *Vit.* LXXV). Iosephus anlatının devamında ise ilk eşi Iotapata'da öldüğünden, Vespasianus tarafından ona Roma esiri olan Caesarea Maritimalı Yahudi bir

⁸ Bu olayın hemen öncesinde Iosephus, kurnazca bir yola başvurarak bir rüya gördüğünü ve bu rüyada kendisine Tanrı tarafından bir plan bildirildiğini ve ayrıca kendisine verilen bir peygamberlik görevini ilahi bir vahiy aracılığıyla aldığını iddia etmiştir. Bkz. Ioseph. *BI* III. 8. 3; ayrıca bkz. Newell, 1989, 280; Tuval, 2013, 21.

⁹ 1960'lı yılların ortalarında İerusalem'de bulunan Hebrew Üniversitesi'nden İsrail kökenli arkeolog Yigael Yadin'in yapmış olduğu kazılar neticesinde bulunan nesnelere böylesine toplu intiharın yapıldığını kanıtlamıştır. Yadin tarafından bu konu hakkında 1966 yılında yazılan eseri için bkz. Yigael Yadin (1966). *Masada: Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand*. London: Weidenfeld & Nicolson. Günümüzde her yıl yaklaşık yarım milyona yakın insan dağın tepesindeki kalıntıları ziyaret etmektedir ve burası UNESCO tarafından 2001 yılında Dünya Kültür Mirası olarak ilan edilmiştir (Cline, 2017, 245-246).

¹⁰ Ayrıca bkz. Suet. *Vesp.* V. : *"Vespasianus, Ioudaia'daki Karmel'in kâhinine danıştığında, kâhinin verdiği yanıt oldukça cesaret vericiydi ve kâhin ne olursa olsun Vespasianus'un dilediğini gerçekleştireceğine söz verdi ve Iosephus adında soylu bir malhûm zincire vurulduğu sırada, Vespasianus'un en kısa zamanda imparator olacağı ve Vespasianus tarafından serbest bırakılacağını söylemiştir."*

kadının eş olarak verildiğini ancak serbest bırakıldığında kendisini terk ettiğini bildirmektedir. Böylelikle evliliği kısa sürmüştür (Simkovich, 2018, 193; Bilde, 1988, 53). Aleksandria’da MS 69-70 yılları arasında üçüncü kez evlenen Iosephus’un üç çocuğu olmuştur. Bunlardan ikisi genç yaşta ölmüş, sadece Hyrkanos adındaki çocuğu hayatta kalmıştır.

Titus, MS 70 yılına gelindiğinde Iosephus’u danışman olarak yanında istihdam ederek ayaklanmacıların işgaline uğramış olan Ierusalem’e hareket etmiştir (Ioseph. Vit. LXXV)¹¹ Iosephus, Yahudilere karşı Titus’a yardım ettiği ve tavsiyelerde bulunduğu için doğal olarak Ierusalem’de büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Hatta kentteki Yahudi liderler, Iosephus’tan intikam almak için onu kaçırmak istemişlerdir (Ioseph. Vit. LXXV). Ancak bizzat kendisi, Romalılar askeri zorluklarla karşılaştığında, Yahudilerle gizli anlaşma yaptığı şüphesine kapıldıklarını dile getirmekten geri kalmamıştır. Titus yine de ona olan güvenini ve pozitif ilişkisini devam ettirmiş, Ierusalem kenti ve tapınağı yıkılarak¹² isyan bastırılmıştır (Simkovich, 2018, 193). Titus bu zaferden sonra Iosephus ile birlikte Roma’ya geri dönmüştür. Vespasianus ve Titus, bu zaferi sembolize etmek için sikke bastırılmışlar (bkz. Resim 1) ve Roma’da Titus Kemerini inşa ettirmişlerdir (bkz. Resim 2) (Goodblatt, 2006, 123; McLaren, 2005, 289; Popović, 2011, 12).

MS 71 yılında Roma’ya götürülen Iosephus’a Titus Flavius Iosephus aile ismiyle Roma vatandaşlığı hakkı verilmiş ve Vespasianus’un eski sarayında (*privata aedes*) kendisine bir yer tahsis edilmiştir (Thackeray, 1967, 15). Ayrıca ona bir defalık peşin paranın yanı sıra, muhtemelen emekli maaşı (*σύνταξις χρημάτων*) bağlanmıştır. Bu maddi destekler sayesinde propaganda amaçlı olarak *Bellum Iudaicum* başlıklı eserini yazmıştır (Curran, 2011, 67). Bunlara ek olarak, muhtemelen önceden sahip oldukları dışında savaşta kayıplarını telafi etmesi için kendisine Ioudaia’da iki arazi bahşedilmiştir.¹³ Iosephus, MS 70’li yılların ortalarında üçüncü eşinin davranışlarından hoşnut olmadığını söyleyerek eşini boşanmış, Girit kökenli soylu bir aileden gelen ve diğer birçok kadına göre üstün özelliklere sahip olan Yahudi bir kadınla evlenmiştir. Bu evlilikten Iustus ve Simonides (Agrippa) adında iki oğlu olmuştur (Ioseph. Vit. LXXVI; ayrıca bkz. Rajak, 2005, 87; Bilde, 1988, 58). Ancak onun Roma vatandaşı olması çocuklarıyla olan yasal bağ sorununa yol açmıştır. Çocuklarının yasal olarak kendi üzerinde kalmasını sağlamak için muhtemelen *conubium* (Romalı olmayanlara verilen yasal Roma evliliği) veya *patria potestas* (baba egemenliği) hakkı gibi başka bir imtiyazdan faydalanmış olabilir (Cotton - Eck, 2005, 39).

Iosephus hayatının geri kalanının yaklaşık yirmi beş yılını Roma’da geçirmiştir ve sık sık Flavianusların sarayında ağırlandı (Mellor, 2002, 90; Price, 2005, 101). Kendisine bu ilginin gösterilmesinin temelinde, MS 70 yılından sonra Ioudaia’da yeniden olası bir isyan yaşanmaması için resmi propaganda yapmakla görevlendirilmesinin yattığı düşünülmektedir (Mason, 1998, 72-73). Iosephus, bu süre zarfında Roma imparatorlarına bağımlı olmasının yanında aynı zamanda *diaspora*¹⁴ Yahudilerinin de bir temsilcisi olmuştur (Rajak, 2003, 11). Roma’ya yerleştikten sonra halk ile çok fazla ilişkiye girmeden Hellence konuşan bir kültürel çevrede yaşasa da, Latince’yi de belli bir seviyede öğrenmiştir (Price, 2005, 104). Onun *Antiquitates Iudaeorum* başlıklı eserini Hellen dilinde yazarken Romalı tarihçi Livius’tan alıntı yaptığı bilinmektedir (Ioseph. AI XIV. 4. 3). Yabancı dil olarak aksanını çok iyi kullanamamasına rağmen eserlerini Hellence yazmayı tercih etmiştir (Ioseph. AI I. pr. 2; ayrıca bkz. Rajak, 2005, 80). Zaten Iosephus elinden geldiğince Hellence öğrenmeyi ve Hellen dilinin gramerini anlamaya çok fazla çaba gösterdiğini ancak uzun süre kendi dilini kullandığı için Hellence aksanının yeterli olmadığını da ifade etmiştir (Ioseph. AI XX. 12. 1).

Vespasianus MS 79’da öldüğü zaman yerine oğlu Titus geçmiştir. Iosephus’un MS 79-81 yılları arasında çok kısa bir süre iktidarda kalan Titus dönemindeki yaşamı hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Iosephus, tıpkı babası Vespasianus dönemindeki gibi kendisine gösterilen saygının devam ettirildiğini söylemektedir. Ayrıca Titus’un kendisine karşı yapılan suçlamalara inanmadığını ve hatta güven duyduğunu da dile getirmiştir. Bu bilgiden hareketle Iosephus ile Titus arasında dostane ilişkilerin devam

¹¹ Titus’un Ierusalem’i kuşatması sırasında Yahudilerce kutsal olan Ierusalem Tapınağı da yıkılmıştır. Iosephus, Titus’un Tapınak eşyalarını nasıl ele geçirdiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamasına rağmen, Tapınak’ta yer alan kutsal alandaki iki büyük hazine hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Iosephus’un bu konuda sessiz kalmayı tercih etmesi onun Titus’un faaliyetlerini betimlerken oldukça seçici olduğunu göstermektedir (Rives, 2005, 148).

¹² Iosephus’a ek olarak, diğer edebi kaynaklarda Ierusalem Tapınağı’nın yıkılması ve ayrıca farklı Yahudi gruplarının Ierusalem surlarının önünde ortaya çıkan Roma *legion*larına karşı birleşmeden önce birbirleriyle savaştığı hakkında bilgiler verilmektedir. Örneğin Tacitus (*Hist. V.12*), Ierusalem içindeki farklı güçler ve kontrol alanları hakkında bilgi vermiştir. Tacitus tarafından aktarılan bu bilgiler, genel anlamda Iosephus’un açıklamasını doğrular niteliktedir (Stern, 1980, 59).

¹³ Vespasianus tarafından Iosephus’a sağlanan ayrıcalıklar için bkz. Ioseph. Vit. LXXVI.

¹⁴ İbranice *gālūt* (sürgün) kelimesine karşılık gelen ve Hellence *diaspeirō* kelimesinden türeyen (Rajak, 2018, 147) *diaspora* terimi, toplumun ekilmesi veya serpilmesi anlamına gelmekte olup geleneksel anavatanlarını kendi kültürleriyle birlikte terketmeye zorlanan veya teşvik edilen ve dünyanın herhangi bir yerine dağılmış olan insan grubunu veya etnik nüfusu ifade etmektedir (Reimer - Pullenayegem, 2020, 260).

ettiğini söyleyebiliriz. Titus'un MS 81 yılında ateşli bir hastalık sonucunda ölümünün ardından yerine kardeşi Domitianus (MS 81-96) geçmiştir (Seward, 2009, 264).

Domitianus'un imparator olması, Iosephus'un hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Iosephus'un Ioudaia'daki mülkü vergi muafiyeti imtiyazından yararlanmaya devam etmiştir. Ayrıca Domitianus'un eşi Domitia'nın kendisine durmadan iyilik yaptığını ifade etmektedir (Ioseph. Vit. LXXVI). Ancak Iosephus yeni edebi projesi olan *Antiquitates Iudaeorum*'u yazarken, eseri imparatorluk propagandası niteliği taşımadığından gerekli peşin para desteğini alamamıştır. Domitianus'un "edebiyat düşmanı" olarak bilinmesinde bunun etkisi olmalıdır. Dolayısıyla onun sosyal koşullarındaki bu değişikliklerle bağlantılı olarak, bakış açısı değişmiştir. Bu bağlamda *Antiquitates Iudaeorum*, *Vita* ve *Contra Apionem* başlıklı eserlerini daha özgür bir ruh hali ile yazdığı düşünülmektedir. Böylelikle Iosephus, imparatorluk sarayının baskısından uzaklaşıp kurtularak daha muhafazakar ve milliyetçi bir kimliğe bürünmüştür (den Hollander, 2014, 200).

Antik kaynaklar genelde olduğu gibi Iosephus'un ne zaman ve nerede öldüğü hakkında sessiz kalmıştır. Onun son eserinin *Contra Apionem* olduğunu ve bu eserin ölümünden sonra yayınlandığını biliyoruz. Ayrıca Iosephus'un *Vita*'sında II. Agrippa'nın ölümüne yer verilmiştir. Bu kralın MS 92-100 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir. Son çalışmalara göre kralın MS 92 yılı civarında öldüğünü kabul edilirse, Iosephus'un da muhtemelen MS 100 yılı civarında öldüğü önerilebilir (Seward, 2009, 271). Yine de onun ölüm tarihi meselesi tartışmaya açıktır. Kendisine sağlanan maddi ve manevi destekler sebebiyle Roma'da öldüğünü ve mezarının Roma'da olduğunu düşünmekteyiz. Hayatının son dönemlerini geçirmek için ülkesine geri dönmeye cesaret edemezdi; çünkü kendisini sevmeyen ve hatta öldürmek isteyen radikal grupların hışmına uğrayabilirdi. Ayrıca Domitianus'un MS 96 yılında bir saray komplosu sonucunda suikaste kurban gitmesi ve akabinde iktidarın değişmesi Iosephus açısından olumsuz bir gelişme olabilir. Domitianus'un düşmanları tarafından iktidara getirilen Nerva (MS 96-98)'nın Iosephus'a hoşgörülü bir yaklaşımda bulunması beklenemezdi.

2. Eserleri

MS III. yy.'ın başlarında yaşadığı düşünülen Romalı hatip Marcus Minucius Felix, Iosephus'u Romalı bir yazar olarak tarif etmektedir (Minuc. Oct. XXXIII. 2-4). Yukarıda da belirttiğimiz üzere Iosephus ilk olarak, MS 66-73 yılları arasındaki Romalılara karşı Yahudi ayaklanmasını detaylandıran *Bellum Iudaicum* adlı eserini MS 70'li yılların ortalarından sonuna kadar Roma'da Flavianusların sarayında yazmıştır (Ben-Eliyahu, 2017, 278).¹⁵ Daha sonra *Tanakh*'ın ilk kitabı *Genesis*'ten (Yaratılış) başlayarak Yahudi tarihini anlattığı *Antiquitates Iudaeorum* başlıklı eserini muhtemelen MS 93-94 yıllarında kaleme almıştır.¹⁶ Olasılıkla kısa bir süre sonra da *Vita*'sını, yani kendi otobiyografisini yazmıştır. Iosephus, son olarak *Antiquitates Iudaeorum*'a atıfta bulunduğu için Domitianus dönemine, yani muhtemelen MS 94 yılına tarihlendirilen *Contra Apionem*'i derlemiştir (van Henten, 2018, 121).

2.1. *Bellum Iudaicum*

Yedi kitaptan oluşan *Bellum Iudaicum*'un ilk nüshasının Aramice, İbranice ve Hellence yazıldığı konusunda farklı görüşler bulunsa da (Redondo, 2000, 422), ilk olarak Aramice, daha sonra Hellence yazıldığı görüşü öne çıkmaktadır (McClister, 2008, 10). Dolayısıyla eserin ilk nüshası veya nüshaları kaybolduğundan günümüze kadar kopyalanarak gelen Hellence nüshalarını kullanmaktayız (Hadas-Lebel, 1993, 208). *Bellum Iudaicum*'un I. kitabı uzun bir girişe sahiptir ve MÖ 175 yılından önceki olaylara da değinmektedir (Ioseph. BI I. pr.). Bu girişin ardından Yahudi halkının Seleukos kralı IV. Antiokhos Epiphanes (MÖ 175-164) döneminde yaşadığı olayları çıkış noktası olarak ele alınmıştır. Iosephus, burada IV. Antiokhos'un Ierusalem'i fethine, Yahudilere ve Yahudiliğe yaptığı zulümlerine (Ioseph. BI I. 1. pr. 1-12); Hasmonia liderliği altında bağımsız bir Yahudi devletinin nasıl kurulduğuna (Ioseph. BI I. 1-5); Roma'nın bölgeye müdahalesine, Pompeius'un MÖ 63 yılında Ierusalem'i fethetmesine ve Gabinius'un Palestine'yi yeniden düzenlemesine yol açan Hasmonia Hanedanlığı'nda yaşanan çekişmelere; Roma'da Caesar, Antonius ve Octavianus'un I. Triumvirlikleri sırasında Antipatros ve oğullarının iktidara gelmesine değinmiştir (Ioseph. BI I. 5-8). Daha sonra I. Herodes (MÖ 37-MÖ 4)'in Roma senatosunda Ioudaia kralı olarak atanmasından, Roma'nın yardımıyla ülkeyi ele geçirmesinden, savaşlarından, inşa faaliyetlerinden ve aile trajedisinden bahsetmektedir (Ioseph. BI I. 14 ve devamı). I. kitap, I. Herodes'in MÖ 4 yılında

¹⁵ Hellence nüshasını Vespasianus ve Titus'a sunduğunu bildirmesi, bu eserin ne zaman tamamlandığının tahmin edilmesini sağlamaktadır (Simkovich, 2018, 191). Ayrıca otobiyografisindeki bazı verilerden, Titus'un bu eseri onayladığı ve Roma kütüphanelerinde korunmasını emrettiği anlaşılmaktadır (Ioseph. Vit. LXV).

¹⁶ Iosephus (AI XX. 11. 1), Domitianus'un saltanatının on üçüncü yılında eserini yazdığını belirttiğinden bu tarihe ulaşılmaktadır (Haaland, 2005, 298). Ayrıca bkz. Euseb. Hist. Ec. III. 9. 3; Grant, 2005, 17.

Yeriho'daki ölümü ve Herodia Kalesi'nde kendisine yapılan görkemli cenaze alayı ile sona ermektedir (Ioseph. BI I. 33).

Iosephus, I. Herodes'in ölümünün ardından ülkede patlak veren siyasi kargaşaların anlatımıyla II. kitaba başlamakta (Ioseph. BI II. 1. 1-II. 5. 3)¹⁷ ülkenin I. Herodes'in oğulları arasında bölünmesini, Arkhelaos'un kısa ömürlü saltanatı ve onun ölümünden sonra Ioudaia'nın bir Roma eyaletine dönüşmesini ve bundan hoşnut olmayan halkın isyanını anlatmaktadır. Bunu üç klasik Yahudi mezhebi olan *Saddoukaïos*, *Pharisaïos* ve *Essenoï*'nin anlatımı izlemektedir (Ioseph. BI II. 8. 2-14). Iosephus özellikle *Essenoiler* üzerine yoğunlaşmaktadır. Daha sonra MS 40 yılların başından MS 60'lı yılların başına kadar Ioudaia'daki *procurator*lerin icraatları, I. ve II. Agrippa'nın iktidarları, MS 41-44 yılları arasındaki Gaius Caligula krizi ve I. Herodes'in oğulları Herodes Antipas, Philippos dönemlerindeki Ioudaia'nın durumu aktarılmaktadır (Ioseph. BI II. 9. 2-4). İlerleyen kısımlarda özellikle de Ioudaia'da Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasında cereyan eden çatışmalar, Roma garnizon komutanı Cestius Gallus'un Ierusalem'deki isyancılarla yaptığı savaş sonucunda beklenmedik yenilgisi, Ierusalem'de iktidara isyancıların gelmesi ile devam edilmekte, Iosephus'un Galilaiia'deki savaş hazırlıkları ve MS 66-67 yılının kışında Ierusalem'deki savaş hazırlıkları ile sona ermektedir (Ioseph. BI II. 13. 7- II. 22. 2).

III. kitap Romalılar üzerine odaklanmaktadır. Nero'nun Ioudaia'dan haber alması ve Vespasianus'u görevlendirmesi, Roma ordusuna takviye yapılmasıyla Ptolemaïos kentine ilerlemeleri anlatılmaktadır. Iosephus bunlara ek olarak Roma ordusunun yapısı, disiplini ve taktikleri hakkında da bilgiler aktarmaktadır. Savaş sahneleri bağlamında Palestine ve Ioudaia'da Galilaiia, Peraea, Samaria, Ioudaia ve ülkenin kuzeydoğu kesimindeki II. Agrippa'nın hâkimiyet alanıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır (Ioseph. BI III. 1. 1-III. 10. 10). Galilaiia'deki savaş anlatımı III. kitabın geri kalanında ve IV. kitabın başına kadar devam etmektedir. Burada Vespasianus ve Titus tarafından Gabara, Iotapata, Tiberieon, Tarikhaea, Gamala ve Giskhalon'da gerçekleştirilen savaşlardan bahsedilmektedir (Ioseph. BI III. 6. 1-IV. 2. 5). IV. kitapla birlikte savaşın başlangıcından itibaren değişen ortamda isyancı gruplar arasında gelişen ihtilaf ve çekişmeler hakkında bilgiler verilmektedir (Ioseph. BI IV. 3. 1-IV. 6. 1). Devamında Vespasianus'un Ierusalem ile ilgili planları, Ierusalem'de olmayan devrimci bir grup olan ve kendilerini Masada Kalesi'nde izole eden *sicariolar* ve diğer isyancı gruplar, Vespasianus'un Ierusalem'e saldırmaya karar vermesi ve bunun için başkent dışındaki kırsal kesime sistematik bir şekilde boyun eğdirmek için hangi önemleri aldığı anlatılmaktadır (Ioseph. BI IV. 6. 2-IV. 9. 1). IV. kitap, isyancıların Roma'nın içinde bulunduğu karışık durum sebebiyle Vespasianus'un kuşatmasının durma noktasına geldiğini fark ederek bu durumdan yararlanmalarını, Roma'da Otho'nun kısa hükümdarlığını, Vitellius ve Vespasianus'un nasıl yükseldiğini, Vespasianus gücü eline aldığı zaman oğlu Titus'u Aleksandria'dan Ierusalem'e gönderdiğini kapsamaktadır (Ioseph. BI IV. 11. 5). Dolayısıyla bu kitapta çatışmaların durma noktasına geldiği dönem işlenmektedir.

V. kitapta Titus'un Ierusalem'i kuşatma altına almasıyla halkın yaşadığı ölüm ve kıtlığın dehşeti (MS 69 yılının Aralık ayı sonu ve MS 70 yılının Haziran ayı civarında); savaşın başlangıcında Titus'un sakin olduğu ancak Yahudilerin Titus'un teslim olun çağrısını reddetmesi üzerine onun kademeli bir şekilde katıldığı anlatılmaktadır (Ioseph. BI V. 1. 1-V. 13. 7). VI. kitapta ise MS 70 yılının Haziran ayı sonundan Eylül ayının başına, yani Ierusalem'in düşüşüne kadarki yaşanan olaylardan bahsedilmektedir (Ioseph. BI VI. 1. 1- VI. 10. 1). Bu kitapta, uzun süren savaşlar sonucunda yorgun düşen Romalıların görünüşte yenilmez, ölüme meydan okuyan ve oldukça yetenekli olan Yahudilere karşı karakteristik çabalarını çeşitli yöntemlerle ikiye katlamaları anlatılmıştır. Iosephus bu bağlamda şiddetli savaş sahnelerinin anlatımını gözler önüne sermekte, Antonia'nın fethini, Yahudilerin ibadetlerini Tapınak'ta son kez yerine getirmelerini, Iosephus'un kuşatma altındaki insanlara yaptığı Titus'un kuşatmasını geciktirecek nitelikteki konuşmasını (Ioseph. BI VI. 2. 1) ve bunun ardından MS 12 Ağustos 70 yılında Yahudilerin Tapınak avlusu çevresindeki revakların yakılmasıyla sonuçlanan Tapınak için son mücadelesini aktarmaktadır (Ioseph. BI VI. 2. 9). Devamında Ierusalem'de korkunç boyutta yaşanan kıtlık (Ioseph. BI VI. 3. 3-4), Titus'un Tapınak'ın kaderi için savaş konseyini toplaması (Ioseph. BI VI. 4. 3), bir kaza sonucu Tapınak'ın iç kısmının alev alması ve bu olayın getirdiği sonuçlar (Ioseph. BI VI. 4. 5-7), Iosephus'un doğa olaylarına bakarak yaklaşan felaket hakkında çıkarımlarda bulunması (Ioseph. BI VI. 5. 3-4), Romalıların Tapınak çevresinde kendi geleneklerine göre adaklar adaması, Titus'un imparator olarak selamlanması (Ioseph. BI VI. 6. 1), kentin aşağı kısmının yıkımı, kentin yukarı (batı) kısmına yapılan saldırı ve dolayısıyla kentin ele geçirilişi, ardından sistematik olarak çıkarılan bir yangın ve kentin yıkılışı betimlenmektedir (Ioseph. BI VI. 6. 3; VI. 7. 2; ayrıca bkz. Bilde,

¹⁷ Iosephus'un bu bilgilerin çoğunu I. Herodes'in yakın arkadaşı ve saray tarihçisi Damaskos kökenli Nikolaos'tan almış olduğu genel olarak kabul görmektedir. Bkz. Schwartz, 2013, 8. I. Herodes'in ölümünün ardından artan Yahudi isyanları hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Paltiel, 1981, 107-136; Kucicki, 2016, 47-110.

1988, 68-69). Iosephus, Ierusalem kentinin yıkılışını tasvir ederken bu yıkımı, Ierusalem'de daha önceki dönemlerde gerçekleşen olaylarla özellikle de MÖ 586 yılında Babylonia hükümdarı II. Nebukadnezar iktidarında yaşanan yağmalanma ile karşılaştırmıştır (Ioseph. *BI* VI. 10. 1). Eserin VII. ve son kitabında ise Ierusalem'in Romalılar tarafından yıkılışına, Mısır'daki muhalif Onias Tapınağı'nın kapatılmasına kadar geçen sürede Iosephus'un savaş sonrası hayatına dair bilgiler yer almaktadır (Ioseph. *BI* VII. 1. 1-VII. 11. 5; ayrıca bkz. Mason, 2016, 20).

2.2. *Antiquitates Iudaeorum*

Iosephus, ilk eserinden sonra hayatının yaklaşık on yılını yirmi kitaptan oluşan *Antiquitates Iudaeorum* adlı eserini yazmaya adanmıştır (Hadas-Label, 1993, 214). Eserini yazmada Epaphroditos'un kendisini teşvik ettiğini bildirmektedir (Tuval, 2013, 137).¹⁸ *Antiquitates Iudaeorum*'un içeriğinin neredeyse yarısı en eski dönemlerde *Tanakh*'ın metinlerinin yorumlanması sırasında ve Iosephus'un kendi dönemine kadar yaşananlar dile getirilmektedir (Goodman - Weinberg, 2016, 167). *Tanakh*, bazı bölümleri dışında bırakılarak ya da eklemeler yapılarak uyarlanmıştır (Ben-Eliyahu, 2017, 282). Iosephus, bu eseri oluştururken *Tanakh*'ın Aramice, Hellenice ve orijinal İbranice uyarlamasından da yararlanmıştır (Ben-Eliyahu, 2017, 282, dn.12). Iosephus, eserinin giriş kısmında eserinin arka planı ve çalışma amacı hakkında bilgileri aktararak (Ioseph. *AI* pr. 1-4) Yahudilerin beş bin yıllık bir geçmişe sahip olduğunu söylemektedir (Ioseph. *AI* I. pr. 3). I. kitapta yaratılıştan başlayarak Abraham, Isaak, and İakob dönemleri; II. kitapta Ioseph döneminden Yahudilerin Mouses liderliğinde Mısır'dan çıkışı (*Eksodos*); III.-IV. kitaplarda Mısır'dan çıkışın ardından Yahudilerin çölde verdiği yaşam mücadelesi ve Mouses'in ölümü; V. kitapta Yehoshua ve Hakimler; VI.-VII. kitaplarda Saoul ve Daud; VIII-IX. kitaplarda kral Solomon döneminden Babil sürgününün sonuna kadar olan süreç; X. kitapta Ioudaia ve İsrail kralları; XI. kitapta Pers dönemi ve Büyük İskender'in ölümü; XII. kitapta Hellenistik dönem ve Ioudas Makkabaios'un ölümü; XIII.-XIV. kitaplarda Hasmonia dönemi ve Roma'nın desteğini alan I. Herodes'in büyük güç elde etmesi; XV.-XVII. kitaplarda I. Herodes Hanedanlığı'nda yaşanan olaylar, I. Herodes'in oğlu ve varisi Arkhelaos'un sürgün edilmesi; XVIII.-XX. kitaplarda ise Yahudilerin önde gelen rahipleri hakkında bilgiler ve Roma'nın Ioudaia'daki yönetimi anlatılmaktadır (Schwartz, 2016, 37).

2.3. *Vita*

Iosephus'un bir diğer eseri olan *Vita*'sı otobiyografinin de ötesinde kendisinin ahlaki niteliklerini açıklamaktadır. Eserinin büyük kısmında Yahudi isyanından yaklaşık yirmi yıl sonra Roma'ya karşı gerçekleştirilen isyan sırasındaki faaliyetleri ve savaş kariyeri hakkında kendisine yapılan suçlamalara cevap vermektedir (Goodman, 2007a, 37). Iosephus, *Antiquitates Iudaeorum*'un sonundaki bir cümle ile eseri hakkındaki kendi yorumunu şu şekilde vermektedir: "*Hem kökenlerimi hem de hayatımdaki olayları kısaca açıklarsam muhtemelen haksız olmayacağım ve çoğu insan için yetenezsiz görünmeyeceğim*" (Ioseph. *AI* XX. 12. 2). Aslında, Iosephus'un bu eseri *Vita* olarak adlandırdığına dair elimizde herhangi bir kanıt yoktur. *Vita*, *Antiquitates Iudaeorum* eserine bir tür ek olarak verilmiş veya doğrudan bu eserin devamı niteliğindedir gibi görünmektedir. Kilise tarihçisi Eusebius, *Vita*'dan alıntılar yaptığı zaman *Antiquitates Iudaeorum* olarak adlandırdığı bu başlığın kendi döneminde başka bir başlığı taşımadığını bildirmektedir (Euseb. *Hist. Ec.* III. 10). Böylelikle *Vita* başlığının daha sonraki el yazmalarına doğal olarak eklendiği anlaşılmaktadır (Rajak, 2003, 13).

Vita, Iosephus'un en kısa çalışmasıdır ve yalnızca bir kitaptan oluşmaktadır. Iosephus, eserin girişinde hangi soydan geldiğini, ailesini, çocukluğu, gençliği ve eğitiminin (Ioseph. *Vit.* I-II) kısa bir açıklamasını sunmakta, sonrasında esir olarak Roma'ya götürülen rahiplerin serbest bırakılması için Roma'ya yaptığı yolculuğu ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır (Ioseph. *Vit.* III). Devamında Roma'dan geri dönüşü üzerine Ierusalem'deki duruma değinilmektedir (Ioseph. *Vit.* IV-VI). Önemli ve ilgi çekici olaylara ulaştığını düşündüğünden bu kısma nispeten daha uzun yer ayırmıştır. Ardından kendisinin Galilai'deki liderlik görevine atandığını bildirmekte ve Galilai'ya olan yolculuğunu tarif etmektedir (Ioseph. *Vit.* VII-VIII). Iosephus, girişten sonra kaleme aldığı en uzun kısımda ise MS 66 yılının sonbaharından 67 yılının baharına kadar Vespasianus'un Ptolemais kentine gelişi ve onun Galilai'deki faaliyetlerine değinmiştir. Bu kısım başlangıçta kısaltılan ve daha sonra Galilai'deki durum dikkate alındığında önemli ölçüde genişletilen *Bellum Iudaicum*'un II. kitabı ile paralel ilerlemektedir ve *Bellum Iudaicum*'a yapılan bir atıfla son bulmaktadır (Ioseph. *Vit.* VIII-LXXIV). Bunu Iosephus'un MS 67 yılından sonraki hayatının kısa anlatımına

¹⁸ Suda'dan edindiğimiz bilgiye göre (Bekker, 1854, 389) Khaironeia (Akhaia'da) kökenli Epaphroditos, *praefectus Aegypti* olan Modestus'un kölesi olmuş ve daha sonra onun tarafından serbest bırakılmıştır. Roma'da 30.000 adet parşömene sahip olup iki evi bulunan bir gramer uzmanıdır. Nero'nun iktidarından itibaren Roma'da yaşamaya başlamıştır, Nerva dönemine gelindiğinde ise ölmüştür. Mısır'da M. Mettius Modestus adıyla anılan bir valinin varlığı hakkında kaynaklar sessizdir (Cotton - Eck, 2005, 51).

giden bir geçiş pasajı takip etmektedir (Ioseph. *Vit.* LXXIV). Bu pasajda MS 67-71 yılları arasında Ioudaia'da yaşanan olaylar (Ioseph. *Vit.* LXXV) anlatılmaktadır. Iosephus, MS 71 yılından sonra Roma'daki yaşamından kısa bir anlatı ile devam etmekte ve bu eserin hayatındaki tüm faaliyetlerinin bir açıklaması olduğunu söyleyerek ve Epaphroditos'a değinerek sonlandırmaktadır (Ioseph. *Vit.* LXXVI; ayrıca bkz. Bilde, 1988, 106-107).

2.4. *Contra Apionem*

Iosephus'un son eseri olan *Contra Apionem* bir söylev, retorik çalışmasıdır. Eserin orijinal başlığı muhtemelen Iosephus tarafından verilmemiştir (Gruen, 2016, 245).¹⁹ İlginç olan nokta başlıkta yer alan Aleksandria kökenli Apion'un²⁰ eserin içeriğinde baskın karakter olmamasıdır. Eusebios'a (MS 260-340) göre Iosephus bu eseri, Yahudi gelenek ve kurumlarını karalamaya çalışan Apion ve diğerlerine karşı savunma amaçlı olarak yazmıştır (Euseb. *Hist. Ec.* III. 9. 4).²¹ Porphyrios²² ise daha uygun bir şekilde eserin Yahudiler ve Yahudi uygulamaları hakkında önyargı ve eleştirilere sahip Hellen entelektüellere karşı yazıldığını bildirmektedir (Porph. *Abst.* IV. 11). Iosephus, bu çalışmasını da *Antiquitates Iudaeorum* ve *Vita'nın* edebi koruyucusu olduğuna inandığı Epaphroditos'a atfetmiştir (Ioseph. *AP* I. 1; II. 1; Ioseph. *Vit.* LXXVI). Epaphroditos, Yahudi olmamasına rağmen Yahudi kültürüne derin bir ilgi duymaktaydı ve bu doğrultudaki okuyucu kitlesinin önde gelen temsilcisi olarak gösterilmiş olmalıdır (Mason, 1996, 208).

İki kitaptan oluşan eserin giriş kısmında genel olarak Yahudiliğin haksız saldırılara karşı savunması temasına yer verilmektedir (Ioseph. *AP* I. 1). Eserin I. kitabında, Hellen edebi eserlerinde Yahudilere atıfta bulunulmaması üzerine sadece tek bir konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda Hellen kökenli olmayan tarihçiliği överek (Ioseph. *AP* I. 6-8) savunma yapmaktadır (Ioseph. *AP* I. 9-10). Sonra eserinin ana konusuna geri dönmek için ikinci bir girişe ihtiyaç duymakta (Ioseph. *AP* I. 11) ve burada Hellenlerin Yahudiler hakkında cahil olmalarının nedenlerini açıklamaktadır. I. kitabın ikinci ana bölümünde (Ioseph. *AP* I. 13-21) ise Yahudiler hakkında bilgi veren hem yerel hem de eski Hellen şahitlerinden faydalanmaktadır (Ioseph. *AP* I. 22-23). Bu bölümü, Manethon (Ioseph. *AP* I. 24-II. 14), Khaemeron ve Lysimakhos (Ioseph. *AP* I. 32-35) gibi Hellen yazarların Yahudilere yönelik eleştirilerini her bir yazardan yaptığı uzunca alıntılarla sırasıyla çürütmesi izlemektedir. Iosephus II. kitabın ilerleyen anlatılarında ise kendisi tarafından açıkça işaret ettiği gibi yeni bir ekleme yapmıştır (Ioseph. *AP* II. 15-31). Yahudilik ile Hellen kültürü arasında oldukça sistematik bir karşıtlığa yol açan Mouses (Musa) Kanunu'nu ve Yahudilerin anayasasını açıkladıktan (Ioseph. *AP* II. 32-40) sonra Yahudiliğe yönelik tüm eleştirileri başarıyla cevapladığını düşünmektedir (Ioseph. *AP* II. 41-42). Eserin genelinde yer alan bazı belirsiz okumalar ile II. kitabının bir kısmı, MS VI. yüzyılda yazan Cassiodorus'un çevirisi sayesinde günümüze kadar ulaşırsa da, eserin diğer kısımlarına uygunluk göstermektedir ve orijinaline büyük olasılıkla sadık kalmıştır (Goodman, 1999, 47).

3. Tarihçiliği

Iosephus, *Bellum Iudaicum*'da aslında bizzat kendisinin de iştirak ettiği ve görgü tanıklığı yaptığı olayları hem Yahudiler hem de Romalılar açısından ilk elden bilgilerle aktarmaktadır (McLaren, 2011, 130; Cambell, 2004, 36). Arka plan görevi gören coğrafi tanımlamaları sıkça kullanmaktadır.²³ Eserinin yazımıyla ilgili diğer gerekli kaynaklara erişebilse de, döneminin Yahudi-Roma savaşları hakkında bilgi veren karşılaştırma yapabileceğimiz başka bir antik eser bulunmamaktadır.²⁴ Aslında Iosephus bu savaşta zayıf ve

¹⁹ Başlık ilk olarak MS IV. yüzyılda yazan Hieronymos tarafından *De Viris Illustribus* adlı eserde kullanılmıştır. Bkz. Hieron. *De vir. ill.* XIII; Hieron. *Adv. Iovinian.* II. 14; ayrıca bkz. McClister, 2008, 26.

²⁰ Hellen gramerci ve entelektüel olan Apion (MÖ 30-20 – MS ca. 45-48), Yahudiliğe ve Yahudilere karşı yapmış olduğu karalamalarla bilinmektedir. MS 39 yılında Aleksandria'da patlak veren Yahudi isyanından sonra Aleksandria'daki Yahudilerin vatandaşlık haklarına karşı mücadelede aktif bir rol üstlenmiştir (Smith, 1974, 57).

²¹ Iosephus, *Contra Apionem* adlı eserinde Apion'dan birçok alıntılar yapmıştır (Fishman - Duker, 2008, 120-121). Apion, Yahudi karşıtı düşüncelerini teyit etmek için ünlü Hellen felsefeci ve *ethnographiaci* Poseidonios (MÖ 135-51) ve hatip Apollonios Molon'a (MÖ I. yy.) atıfta bulunmuştur (Ioseph. *AP* II. 7-8; Fishman - Duker, 2008, 127). Apion, Iosephus'un savunmasına yol açan ve içeriğinde çok sayıda Yahudi karşıtlığı barındıran *Aegyptiaka* (Mısır Tarihi) adlı eserini yazmıştır (Gager, 1985, 45).

²² Roma İmparatorluğu'nun MS IV. yy.'daki en önemli Hellen yazarı olan Porphyrios'un Fenike (Fenike) kıyı kenti olan Tyre'de MS 324 yılı civarında doğduğu düşünülmektedir. Entelektüel zekası ve antik Akdeniz dünyasının felsefi ve dini geleneklerine dair büyük bilgi birikimi ile tanınan Porphyrios, antik çağın en büyük Hıristiyan karşıtı yazarı olarak kabul edilmektedir. Günümüz bilim adamları, Porphyrios'un çok yönlü uzmanlığını göz önüne alarak onu çok yönlü bir şekilde filozof, paganist, polemikçi, tarih yazarı, bilge, propagandacı ve hatta Batı uygarlığı tarihindeki ilk sistematik bilimsel teolog olarak nitelendirmiştir (Simmons, 2015, 3).

²³ Roma'nın MÖ III-II. yy. savaşlarını yazan Polybios da benzer bir anlatım tarzını kullanmaktadır (Polyb. V. 21. 3).

²⁴ Thukydides de şahit olduğu olayları yazmış, ilk el delilleri ulaşıp ve olaylara en yakın şahitler arasında en mantıklı olan ve çelişki içermeyenleri kullanmayı tercih etmiştir. Ancak benzer şekilde Thukydides'in anlatımlarını karşılaştırabileceğimiz bir başka eser günümüze kadar ulaşmamıştır. Bkz. Ioseph. *AI* I. pr; *AP* I. 9-10; *BI* I. pr. Iosephus (*BI* I. 30), Thukydides gibi eserini "Okuyucularımı

yenilgiye uğratılmış olan millettendir ve kendisini esir alanların himayesini kabul ederek Roma'da yazmıştır. Dolayısıyla *Bellum Iudaicum'* da Romalılara sempati duyarak Yahudilere yönelik savaşa karşı çıkan önerilerde bulunmuş veya bulunmak zorunda bırakılmıştır. Roma onu öldürmektense, Yahudi dini, gelenekleri ve tarihi altyapısı hakkında sahip olduğu eşsiz donanımından faydalanmasını bilmiş, Romalıları örnek gösteren bir karakter haline dönüştürmüştür. Yahudi hemşehrileri üzerinde ikna edici olabilmek için yaşadığı sürece ırkına ve halkının geleneğine sadık kalma niyetinde olduğunu ifade etmiştir (Ioseph. *BI VI. 2. 1; AI XX. 12. 1*).

Iosephus'un *Bellum Iudaicum'* u yazması veya yazmaya teşvik edilmesi Flavianus propagandasının bir sonucudur. Burada amaç, iki taraf arasında aşırı şiddete dayalı öfkeyi (özellikle radikal Yahudileri ılımlılaştırma bağlamında, günümüzde Amerika tarafından Orta Doğu'da ılımlı İslamcıların desteklenmesi gibi) ve nefreti yumuşatmak, dolayısıyla yerli Yahudi halkının kendi çıkarları doğrultusunda desteğini kazanmak olabilirdi. Kuşatma altındaki Yahudilere Roma'nın ezici gücüne teslim olma ve direnmenin bir anlamı olmadığı çağırısı yapmakta (Ioseph. *BI V. 9. 3*), Tanrı'nın yardımıyla talihin ve üstünlüğün artık Romalılara geçtiğini vurgulamakta ve bunun böyle devam edeceğini ima etmektedir.²⁵

Bu bağlamda iki taraf arasında başarılı bir müzakere yapılacaksa Yahudilere karşı olmayan bir imparator görüşünün sunulması gerekiyordu (McClister, 2008, 172). Bu görüş eserin önsözünden itibaren başkarakter olan Titus adına vurgulanmaya başlamaktadır.²⁶ Titus, eserin III. kitabına kadar çatışmanın katılımcısı olarak ve V. kitaptan itibaren de Ierusalem kuşatmasının bastırılmasında etkin bir komutan olarak gösterilmektedir. Bu etkin rolü eserde geçen pek çok konuşmada ve savaşın ilerleyişi hakkındaki aktarımlarda belirgin bir şekilde vurgulanmakta, onunla ilgili çok olumlu bir portre ve kamu imajı sunulmaktadır (McLaren, 2005, 279-280; ayrıca bkz. den Hollander, 2014, 188-199).

Diğer görüşe göre Iosephus, Vespasianus ve Titus'un kendisini koruma altına almasından kaynaklanan bir minnettarlıkla kişisel bağlılığını güçlendirmiş, bunun sonucunda övgüye ve onurlandırmaya başvurmuştur (Rajak, 2003, 203-217; McLaren, 2005, 280). Hem propaganda amacının hem de minnettarlık duygusundan kaynaklanan dürtünün eserin yazılmasında devreye girdiği kanaatindeyiz; çünkü eserde Titus'un Yahudilere karşı hoşgörülü olmasının yanında askeri becerileri de öne çıkmaktadır. Buna göre Titus, ölümcül tehlikelere karşı soğukkanlı ve kararlıdır. Komutan olarak büyük bir cesaret sergilemiş, isyancılara karşı göğüs göğüse çarpışmalarda bulunmuş, savaşa düzenli bir şekilde bizzat katılarak felaketleri önlemiştir (Ioseph. *BI V. 2. 2; V. 2. 4-5; V. 6. 5; V. 7. 1; VI. 4. 4*). Bunlardan en önemlisi ise X. *legionu* kurtarmasıdır (Ioseph. *BI V. 2. 5*).

Özetle; yukarıda bahsettiğimiz Titus'un övülmesiyle ilgili her iki sebepte Roma'dan destek görmüş ve eseri bu bağlamda atıf yapılarak onaylanmıştır (Ioseph. *Vit. XLV; AP I. 9; McLaren, 2005, 282*). H. H. Chapman'a göre Iosephus'un bu eseri yazarken son derece planlı olduğunu gösteren bazı işaretler bulunmaktadır. Örneğin Flavianusları ve kendi koruyucularının gücünü kutlaması, isyancıları isyan sırasında lanetlemesi, daha sonra Roma'da ikamet eden Yahudi general ve rahip olarak kendi itibarını artırması ve son olarak Ierusalem'in ve tapınağının yakılmalarının trajedisini vurgulaması gibi. Ayrıca Iosephus, okuyucularına Ierusalem'in yıkımını trajik olarak görmeleri ve hatta Ierusalem'in yeniden inşasını, yasalarına saygılı olan Yahudi halkı için kutsal alanları desteklemeleri gerektiği önerilerinde bulunmaktadır (Chapman, 2005, 291-292). Çalışmasını belli bir plan doğrultusunda yazdığı dikkate alındığında, bu planın Roma'nın çıkarlarını da gözetecek şekilde organize edildiği çıkarımında bulunabiliriz. Burada verilmek istenen mesaj, Ierusalem ve tapınağı yıkılsa bile bu duruma sebep olanların aşırı radikal Yahudilerin tutumları olduğu ve buna rağmen Romalılarla uyum içinde yaşanırsa eski güzel günlere dönülebileceğidir.

memnun etmek için değil sadece gerçeği sevenlerin hatırına" yazdığını dile getirmektedir. Thukydides'in metodu için bkz. I. 20-23; ayrıca bkz. Huntsman, 1996, 393.

²⁵ Iosephus, Polybios gibi Tanrı'yı geleneksel bir referans olarak göstermek için *to theion* (tanrısal güç, varlık), *to daimon* ya da *he tykhe* (talih) ifadelerini düzenli bir şekilde kullanmıştır (Huntsman, 1996, 394). Iosephus (*BI II. 16. 4; V. 9. 3-4*)'un talih ve erdemin (*arete*) Roma'dan yana olduğu konusunda Plutarkhos'tan (*De fort. Rom. II*) da esinlendiği düşünülmektedir (Jones, 2005, 206). Diğer benzerliklerle ilgili olarak ayrıca bkz. Feldman, 2005, 209-242.

²⁶ Ioseph. *BI I. pr. 4*: "...tapınağımızı yok eden bizim iskankar öfkemizdir ve Roma gücünü üzerimize getiren, istemeden bize saldıran ve kutsal mabedimizin yakılmasına neden olan Yahudiler arasında yer alan tyrannoslardan dolayı Titus Caesar tapınağımızı yıkmıştır. Titus Caesar, savaş boyunca tyrannosların elinde tutulan insanlara acıyan ve çoğu zaman kentin Romalılarca ele geçirilmesini gönüllü bir şekilde geciktiren ve faillerin eylemlerinden pişmanlık duyması için kuşatmayı uzatan bir tanıktır..."; I. pr. 11: "Bundan sonra Yahudi tyrannosların kendi uluslarına yaptıkları barbarlıktan ve buna karşılık Romalıların yabancıları korumadaki hoşgörüsünden, ayrıca Titus'un kenti ve tapınağı koruma isteğinden, isyancıları barışa nasıl davet ettiğinden bahsedelim..." Titus, bu metinlerde şefkatli, hoşgörülü ve merhametli gösterilmektedir; Ierusalem Tapınağı'nı korumak için yapılması gereken her şeyi yapmış gibi tasvir edilmiştir. Önsözü dışında diğer metinlerdeki benzer övgüler için bkz. Ioseph. *BI III. 8. 2-3, 10. 2, 4; IV. 10. 7; V. 9. 3-4; VI. 1. 5, 2. 1, 4.3, 6. 2*. Titus gibi I. Herodes'i de kapsamlı bir şekilde ele alması, Iosephus'un önemli bireysel karakterleri tarihyazımının ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü anlamına gelebilir (Landau, 2006, 67).

Dolayısıyla bu eserin her iki tarafla ilgili gözlemler bağlamında tarafsız yazıldığı söylenemez (Popović, 2011, 7).

Iosephus, ikinci eseri olan *Antiquitates Iudaeorum*'u Roma İmparatorluğu'ndaki Yahudileri bilgilendirmek ya da Yahudi mezhebi olan *Pharisaîosun* etkisinde kaldığı kabul edilirse onlara yazılı kaynak sağlamak amacıyla yazdığı fikirleri daha fazla öne çıkarmaktadır. Eserini yazarken Roma'nın koruması altında olduğundan Yahudiler arasındaki fikir ayrılıklarından korkmadan eserini yazmıştır (Nodet, 2007, 110). Ayrıca kendisi her ne kadar mesleğini Roma'da devam ettirmese de, rahiplik kökenine, yeteneğine ve statüsüne vurgu yapmaya ve bunu önemseydiğini bildirmeye devam etmiştir (Ioseph. *AI XVI. 7. 1.* ; *AP I. 10; BI 1. pr.* ; *III. 8. 3; Vit. I-II; XV*; ayrıca bkz. Tuval, 2011, 397). Bu da bildiği ve tecrübeli olduğu bir alanın tarihini yazma fırsatını değerlendirmesini sağlamış olmalıdır.

Iosephus, özellikle XIV. kitabında belirgin olarak görüldüğü üzere çeşitli kaynaklardan faydalanmaktadır. MÖ II.-I. yy.'lara ait *Senatus Consulta* (Senato kararname) olarak bilinen Roma Cumhuriyet dönemi kararname bunlar arasındadır (Ioseph. *AI XIV. 10. 1-7, 9-10, 13,16, 18-19, 22*). Ayrıca Romalı *magistratesin* astı olan yetkililere ve Parion, Ephesos, Kos, Sardeis ve Miletos gibi Hellen kentlerinin *konsüllerine* yazdığı mektupları kullanmıştır (Ioseph. *AI XIV. 10. 8, 12-13, 15, 17, 21*). Bunların yanında Dolabella ve Ioudaia'nın VIII. Hasmonia kökenli yöneticisi II. Hyrkanos arasında gerçekleştirilen yazışmalara, Delos, Halikarnassos, Sardeis ve Ephesos gibi Hellen kentleri tarafından Yahudi vatandaşlar hakkında alınan kararlara ve Laodikeia kenti tarafından Roma eyalet valisine yazılan bir mektuba da yer vermektedir (Ioseph. *AI XIV. 10. 11, 14, 20, 23-25*).

Iosephus, isim ve tarihlendirme gibi temel konularda bir kısım yanlışlıklar yaptığından kullandığı belgelerin gerçekliği ve bu belgelere nasıl ulaştığı konusundaki tartışmalar hala devam etmektedir. O basit bir şekilde ya yakın dostu Romalılar aracılığı ile ya da kendisi ve yardımcılarının Roma arşivlerinden faydalanmasına izin verilmesi sayesinde ilgili belgelere ulaşmış olmalıdır. Onun bu belgeleri Yahudi *Diasporası* topluluklarının arşivlerinden aldığına dair üçüncü bir teori de öne sürülmüştür.²⁷ Kanaatimizce eserini yazarken bu araçların tamamını kullanmış olabilir. Roma senatosu kararname ve resmi mektupların büyük olasılıkla gerçekleri yansıtırken, özel mektupların içeriğinin doğruluğunun tartışmaya açık olması normal karşılanmalıdır.

Eserinin siyasi yansımaları olan kısımlarını Romalıların çıkarlarıyla ters düşmeyecek şekilde şekillendirdiği çıkarımında da bulunabiliriz. Örneğin Iosephus, *Tanakh*'ta geçen Tanrı ile anlaşılan Abram (Abraham, Hz. İbrahim)'a vaat edilen "Nil Nehri'nden büyük nehir olan Euphrates (Fırat) Nehri'ne kadar" uzanan toprakların sınırlarını belirtmekten sürekli kaçınmıştır.²⁸ Onun sadece bu bilgiyi değil aynı zamanda Yahudiler için önemli olan bazı kişilerin anlatılarında geçenleri de ihmal ettiği anlaşılmaktadır (*Gen. XV. 18*). Bu türden bazı ihmellere rağmen, özellikle eğitici yönleri açısından eserini daha tarafsız yazdığı çıkarımında bulunabiliriz.

Iosephus'un *Vita'sı* günümüze eksiksiz olarak ulaşmıştır (Rajak, 2003, 12). Bu ilk otobiyografi eseridir. Normalde Yahudi tarihyazımında otobiyografik eserler kaleme almaktan ziyade esas olarak olayların anlatımı ve Abraham, Isaak gibi peygamberlerin hayatı üzerine odaklanılmaktadır (Stern, 2010, 66). Iosephus kendisini değerli bir arabulucu olarak gördüğünden, Tanrı tarafından kendisine peygamberlik görevi ve kehanet yeteneği verildiğini iddia ettiğinden yaşam hikâyesini yazmayı tercih etmiştir. Böyle bir eseri yazmasındaki en önemli etken ise, kendisinin de vurguladığı üzere, kişiliğine ve kariyerine yönelik saldırılar karşısında doğal olarak itibarını savunma gereği duymuş olmasıdır (Hadas-Lebel, 1993, 218). Buna örnek olarak; Tiberion kökenli tarihçi Ioustos (MS I. yy.)'un kendisini yalancı olarak suçlaması karşısında, şimdiye kadar söyleme gereği duymadığı bilgileri de ifşa ederek kendisini savunma gereği duyduğunu bildirmektedir (Ioseph. *Vit. LXV*; ayrıca bkz. Tropper, 2016, 88). Bu durumlarda gelenek olduğu üzere ailesine atılan iftira ve lekelemelerle küçük düşürme niyetlerine karşı da kendisini haklı çıkarmayı başardığı görülmektedir.

Anlatılan olaylar çoğunlukla Galilaia'de geçse de, Iosephus'un buraya gönderilmeden önce İerusalem'deki faaliyetleri hakkındaki bölümleri de içermektedir (Ioseph. *Vit. IV-VII*).²⁹ Kendisi Galilaia'de bulunduğu süre boyunca İerusalem'deki isyancı liderlerle yazışmalar yapmıştır ve haberciler aracılığıyla iletişim kurmuştur. Bu eserde özellikle İerusalem dışında Samaria ve Ioudaia kıyılarına çok az yer

²⁷ Teorilerin ayrıntılı bilgisi için bkz. Zeev, 1994, 46-49.

²⁸ Ayrıca *Tanakh*'ın bir başka bölümünde (*Eksod. XXIII. 31*), "Kızıl Deniz'den Palestine Denizi'ne, çölden Euphrates Nehri'ne kadar genişleteceğim" ifadesine de yer verme gereği duymamıştır.

²⁹ Iosephus ayrıca Romalılara teslim olduğunda İerusalem'de geçirdiği zamanı da tasvir etmiştir (Ioseph. *Vit. LXXV*).

verilmiştir.³⁰ Bu bilgiden hareketle Iosephus'un özellikle Yahudi nüfusunun yoğun olduğu Galilaia ve İerusalem (merkez İoudaia) arasında güçlü bir bağlantı hissettiği görülmektedir (Ben-Eliyahu, 2017, 299). Iosephus'un, *Antiquitates Iudaeorum*'da olduğu gibi *Vita*'da da, ayaklanmanın merkezi olan İoudaia topraklarının sınırlarını belirtmekten çekindiği görülmektedir. Genel olarak bu eser, bazı yönlerden yüzeysel ve eksik olsa da, Iosephus'un Yahudi olarak yetiştirilmesi ve eğitiminin saygınlığı yanında iki taraf arasında güçsüz tarafın kökeninden gelen birisinin ortak çıkarlarını öne çıkarılması konusundaki hassasiyetini aktarmaktadır.

Iosephus'un son eseri *Contra Apionem*, Aleksandria kökenli Apion, Manethon, Lysimakhos, Khaeremon gibi yazarların ve diğerlerinin Yahudi dinine ve Yahudilere yönelik özellikle *Eksodos*³¹ bağlantılı küçümseyici ve aşağılayıcı yazılarını çürütmek için sistematik bir üslupla yazılmıştır (Ioseph. AP II. 1).³² Eserde, Yahudi meselelerini incelikle Romalılaştıran antik retorik kullanımlarına atıfta bulunularak çeşitli argümantasyon teknikleriyle basit analizler yapılmaktadır (Barclay, 2005, 316). MS III. yy.'ın ikinci yarısında yazan Hieronymos (Aziz İerome), bu eserin Yahudi halkının antik bir tarihe sahip olduğunu kanıtlamak için yazıldığını ve çocukluğundan itibaren kutsal yazıları okumak için yetiştirilen Iosephus'un Hellenlerin neredeyse tüm kütüphanesini incelemiş olma becerisi göstermesini hayretler içinde karşıladığını vurgulamaktadır (Hieron. Ep. LXX. 3).³³ Iosephus, Romalı ve Hellen yazarların kıydan uzak yaşayan ve ticaretle uğraşmayan Yahudileri ve Yahudiliği yeterince tanımadığının (Ioseph. AP I. 12) ve bu sebeple Hellen ve Roma dünyasına yanlış sunulduklarının oldukça farkındadır ve bu bağlamda uzlaştırmacı bir tavır sergileyen yazarları öne çıkarmaya çalışmıştır (Ben-Eliyahu, 2017, 298). Aynı zamanda tarih boyunca haklarında yalanlar üretildiğinden, iftiralar atıldığından ve de bilgisizlikten Yahudilerin antik çağlarının önemini kanıtlanması açısından belirli konuların ele alınması gereğine vurgu yapmıştır (Ioseph. AP I. 1, 11, 21, 23; ayrıca bkz. Goodman, 1999, 45). Dolayısıyla Yahudileri ötekileştiren söylemlere karşı harekete geçmek için kişisel bir sorumluluk hissetme gereği duyduğu söylene de (Simkovich, 2018, 194), bu aslında her iki taraf arasındaki uzlaştırma statejinin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılarının bazı yerlerindeki önemsizlik ve alakasızlığın da gösterdiği üzere (Huntsman, 1996, 393), tam olarak kavrayamadığı Hellen dilinde eserlerini yazmayı tercih etmiş olması ihtimalinin sebebi de buna dayanıyor olabilir. Hatta bu doğrultuda, her ne kadar *Tanakh*'tan etkilenen ulusal bir coğrafya görüşüne sahip olsa da, Yahudi diasporasına oldukça olumlu bakmış ve sadece Palestine'ye yerleşmenin gerekliliğini vurgulama gereği duymamıştır (Rosenfeld, 2000, 151). Yeri geldiğinde Yahudilere özgü ve eşsiz olan şeyleri, hatta çeşitli mezhepleri dahi felsefi açıdan Hellenlerinkine benzetmektedir.³⁴

Eserde özellikle Apion'a karşı cevapları öne çıkmaktadır. Apion, Yahudilikte Tanrı'nın dinlenme gününü temsil eden *Shabbat* kelimesinin aslında Mısır kökenli olduğunu (Ioseph. AP II. 2; ayrıca bkz. Gruen, 2016, 316), Yahudi dininin adaletsiz, dini törenlerinin hatalı, domuz eti yemekten kaçınmanın ve sünnet edilmenin saçma olduğunu ve hatta Patara kökenli Mnaseas'ın bir anlatısına dayanarak onların eşeğe taptıklarını öne sürmektedir. Iosephus, bu ve bunun gibi yanlış olduğunu düşündüğü bilgileri düzelterek gerçeği aktarmaya çalışmaktadır (Gager, 1985, 46).

³⁰ Samareia için bkz. Ioseph. *Vita* LII; İudea için bkz. Ioseph. *Vit.* III, IX, LXXVI.

³¹ *Eksodos* (toplu çıkış/göç); eski Yahudi geleneğinde belirli bir anı tanımlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Efsaneye göre Yahudilerin Moses liderliğinde Mısır'ı terk etmeleri, onların Mısır boyunduruğu altında yaşamaktan kurtulmasını sağlamıştır. Ayrıca bu göç, Yahudilerin kendi ilkeleri ve değerlerini ifade etmelerine, çöl gibi bir coğrafyada zorlukların üstesinden gelmelerine ve kendi kimliklerini yeniden şekillendirmelerine ivme kazandırmıştır (Gruen, 1998, 93).

³² *Eksodos*'un suistimal edilerek farklı uyarlamalarının ayrıntılı bilgisi için bkz. Gruen, 1998, 93-122, özellikle 198.

³³ Hieronymos, Iosephus'u Latin yazar Livius'a benzetmiş ve onun kadar başarılı bulmuştur. Bkz. Hieron. Ep. XXII. 35; ayrıca bkz. Goodman-Weinberg, 2016, 168. Iosephus, Hellenlerin tarih yazıcılığı, geleneği, üslubu ve tarih metodu gibi birçok unsurunu benimsemiş ve Hellen tarih yazıcılarını yakından takip etmiştir (Huntsman, 1996, 392). Eski Hellen, Roma ve Hellenistik tarih yazım geleneğinin standartlarına uygun geleneksel temalar, duygusalıya dayalı retoriksel yazı ve konuşmaları kullanmaktadır, özellikle de Thukydides ve Polybios'u model aldığı *Bellum Iudaicum*'daki bazı anlatılarda görebilmekteyiz (Mader, 2000, 55-103; Jones, 2005, 202; Bond, 2012, 301). Ayrıca Iosephus, Amaseia doğumlu Strabon'un (MÖ 62-MS 24) günümüzde büyük bir kısmı kayıp olan *Historikâ Hypommemata* adlı tarih eserinin bazı fragmanlarına *Antiquitates Iudaeorum*'un XIII. , XIV. ve XV. kitaplarında atıfta bulunmuştur (Galimberti, 2007, 147; Malinowski, 2017, 337-352). Iosephus'un *Antiquitates Iudaeorum*'una en yakın modelin ise Halikarnassoslu Dionysios'un *Rhomaikê Arkhaiologia* adlı eseri olduğu düşünülmektedir. Özellikle Tanrı'nın kendisinin konuşmalarının *Antiquitates Iudaeorum*'un ilk kitaplarında sıkça kullanılmış olması Hellen okuyucular için oldukça şaşırtıcı olmuş olmalıdır (Jones, 2005, 203). Diğer taraftan Iosephus'un, her ne kadar pek çok kaynağa ulaşmış ve kullanmış olsa da, kaynak malzeme kullanımında analitik ve kritik yetenek gösteremediği veya birden fazla kaynağı aynı anda nasıl kullanacağını bilmediği öne sürülmüştür (Rappaport, 2007, 79-80).

³⁴ Essenolilerin *Pythagoras*çılarla aynı hayatı yaşadıklarını, *Pharisa*osların *Stoa*çılara benzediklerini ancak daha reformist olduklarını, *Saddouka*ios ile *Epikouros*çular arasında birçok ortak özellik bulunduğunu bildirmektedir. Bkz. Ioseph. *BI* II. 8. 2 vd. ; *AI* X. 11. 7, XV.10. 4; *Vit.* II; Baumgarten, 1998, 102. Gerçekte ise *Saddouka*ios, *Pharisa*os, *Essenoi* ve *Zelotes*in klasik Hellen felsefi kavramlarıyla çok az benzerlik gösterdiği düşünülmektedir (McClister, 2008, 170).

Apion'un Aleksandria Yahudilerine yönelik saldırıları *Aegyptiaka* başlıklı eserinin dördüncü kitabında odak noktası olmuştur. Iosephus, "...Onlar hakkında inanılmaz şeyler söylerken bu konuları ilgilendiren hiçbir şeyi incelememi? Bir dilbilgisi uzmanının gerçek tarihi yazamaması büyük bir utançtır" ifadesini kullanmaktadır (Ioseph. AP II. 8-9; Damon, 2008, 358). Ayrıca Apion'un Yahudiler hakkında gerçekleri dile getiren Hekataios, Iulius Caesar, Polybios, Strabon, Nikolaos, Timagenes, Kastor, Apollodoros gibi tarih yazıcıları yanında Makedonia ve Roma'nın kamu kayıtlarına başvurmadığını bildirmektedir (Ioseph. AP II. 4-5, 7, 13). Bunların yerine zayıf kaynakları kullandığını, gerektiğinde uydurduğunu, mevcut bilgileri ve kanıtları çarpıttığını ve değiştirdiğini, kendisi ile çeliştiğini, coğrafya ve dünya tarihi konularında da bilgisiz olduğunu ifade etmiştir (Ioseph. AP II. 5-6, 9-10, 12; ayrıca bkz. Damon, 2008, 358).

Özetle; bu eserde içsel yorumlamalara başvurulması normal gözükmemektedir. *Bellum Iudaicum*'da olduğu gibi *Contra Apionem*'de de talih ve Tanrı Roma İmparatorluğu yanında olduğundan isyan etmeden boyun eğmek gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Ioseph. AP II. 12; ayrıca bkz. Gruen, 2011, 160). Iosephus'un muhtemelen en çok okunan eseri olmasa da, farklı kültürler arasında çatışmanın bakış açısını şekillendirmeye yardımcı olan önemli materyallere sahiptir (Gruen, 2016, 245). Bu materyaller içinde muteber Hellen filozofları ve tarihçiler tarafından takdir edilen Yahudi felsefesi de sunulmakta ve okuyucuların bu felsefeyi algılaması sağlanmaktadır (Bilde, 1988, 120, Mason, 1996, 188; Haaland, 2005, 309).

Sonuç

Iosephus'un hem kendi döneminde hem de daha sonraki dönemlerde oldukça sert eleştirilere maruz kalmasının nedeni onun oldukça zor bir dönemde yaşamasından kaynaklanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun gücünün büyüklüğünü bilmesine, barış ve hoşgörüsünü istemesine rağmen kendi halkının baskısıyla Roma'ya karşı başlatılan isyan sırasında Iotapata'da askeri görev üstlenmiştir. Vespasianus'un orduları tarafından isyanın bastırılması sonucunda yakalanmasının ardından tutsak alınarak Roma'ya götürülmüş ve burada geçirdiği hayatının geri kalanında edebi çalışmalarına ağırlık vermiştir. Flavianus ailesi tarafından kendisine sağlanan maddi ve manevi imtiyazlara karşılık olarak özellikle *Bellum Iudaicum* ve *Vita*'sında genellikle Roma yanlısı bir tutum sergileyerek Roma propagandası yapmayı tercih etmiştir. Diğer taraftan birçok Yahudi, Flavianus ailesine karşı Yahudi isyanını şiddetle bastırmalarından ve ağır vergiler uygulamalarından dolayı tepki göstermekteydi. Aslında Iosephus, tutsak alındığında kendi değerleri adına ölmeyi de göze alabilirdi. Ancak o kaderine razı olmuş ve hatta genel olarak kaderin Tanrı tarafından Roma lehine çizildiği görüşünü kendi vatandaşları üzerine ısrarla kabul ettirmeyi tercih etmiştir. Bu doğrultuda himayesini ve hizmetini kabul ettiği Roma'nın çıkarları doğrultusundaki fikrîsel harekete öncülük etmiştir. Bu doğrultuda Yahudilerin tarihini ve değerlerini başta Roma ve Hellenlerinki ile uyumlu hale getirerek karşılıklı gerginlikleri yumuşatması ve özellikle kendi halkını buna razı etmesi beklenmekteydi. Bunu yaparken önceliklerinden bir tanesi de, Yahudiler ve Yahudi dini hakkında önyargıları yıkarak kendi halkının daha fazla ötekileştirilmesini engellemek olmuştur. Avrupa ve Batı'nın Müslümanlara karşı önyargılı olmalarında da benzer bir durumla karşı karşıya olduğumuz bir gerçektir. Bu önyargıların körüklenmesinde gerek Hristiyanlar ve gerekse Müslümanlar arasındaki radikal gruplar önemli rol oynamaktadır. Dinler siyasi ve mezhepsel radikalizm bağlamında kendi çıkarlarını temsil eden ilkelerinden taviz vermeyen bir doğrultuda yorumlanarak yönlendirildiğinde çatışmalar kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu sebeple Iosephus gibi arabulucuların karşılıklı diyalog ve barış ortamının sağlanmasında entelektüel ve eğitimsel açıdan katkı sağlaması önemli olmaktadır. Iosephus, en azından yaşadığı dönemde iki taraf arasında felakete varan olayların sebebini radikal bir azınlığa bağlayarak kendi halkını Yahudi olmayanlara olumlu bir şekilde göstermeye çalışmıştır. İmparator Domitianus'un iktidarında yazdığı *Contra Apionem*'de kendi tarafına daha fazla yönelerek Yahudileri ve Yahudi dinini savunmuştur. Buna rağmen bazı radikal Yahudiler onu ve eserlerini tasvip etmemeye devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Eksod.

(=Eksodos)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Torah: The Five Books of Moses, the New Translation of the Holy Scriptures According to the Traditional Hebrew Text*. Ed. The Jewish Publication Society, Philadelphia 2005.

Euseb. Hist. Ec.

(=Eusebios, *Historia Ecclesiastica / Ekklesiastike Historia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *History of the Church*, With an English Translation by Kirsopp Lake, 1926 (The Loeb Classical Library).

Gen.

(=Genesis)

- Hieron. *Adv. Iovinian.*
(=Hieronymos / Aziz Ierome, *Adversus Iovinianum*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Nicene and Post-Nicene Fathers: Second Series, Volume VI Jerome, The* With an English Translation by W.H. Fremantle, G. Lewis and W.G. Martley, ed. Philip Schaff and Henry Wace, New York 1893.
- De vir. ill.*
(=Hieronymos / Aziz Ierome, *De Viris Illustribus*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *On Illustrious Men* (The Fathers of the Church, Volume 100), With an English Translation by Thomas Halton, Catholic University of America Press 1999.
- Ep.*
(=Hieronymos / Aziz Ierome, *Epistulae*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Select Letters of St. Jerome*, With an Latina Translation by F. A. Wright, 1933 (The Loeb Classical Library).
- Ioseph. *AI*
(=Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaeorum / Ioudaikē Arkhaiologia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Jewish Antiquities*, With an English Translation by William Whiston, 2017.
- AP*
(=Flavius Iosephus, *Contra Apionem / Phlaiou Iosepou Peri Arkhaiotetos Ioudaion Logos A, Phlaiou Iosepou Peri Arkhaiotetos Antirretikos Logos B*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Against Apion*, With an English Translation by William Whiston 1737 (The Loeb Classical Library).
- BI*
(=Flavius Iosephus, *Bellum Iudaicum / Phlauriou Iōsēpou Historia Ioudaikou Poleμου Pros Rōmaious Biblia*),
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Wars of the Jews*, With an English Translation by William Whiston 1737 (The Loeb Classical Library).
- Vit.*
(=Flavius Iosephus, *Vita / Iosepou Bios*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Life of Flavius Josephus*, With an English Translation by William Whiston 1895 (The Loeb Classical Library).
- Minuc. *Oct.*
(=Marcus Minucius Felix, *Octavius*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ante-Nicene Fathers IV, The Octavius of Minucius Felix*, With an English Translation by R. E. Wallis, 1885.
- Plut. *De fort. Rom.*
(=Plutarkhos, *De fortuna Romanorum / Peri tes Romaion Tykhes*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarch. *Moralia*. With an English Translation by Frank Cole Babbitt. Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd. 1936. 4.
- Polyb.
(=Polybios)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Histories*. With an English translation by W. R. Paton I-VI. Cambridge, Mass.-London 1922 vd. (The Loeb Classical Library)
- Porph. *Abst.*
(=Porphyrios, *De Abstinencia ab Esu Animalium Libri Quatuor / Peri Apokhes Empsukhon Biblia Tessera*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *On Abstinence from Animal Food*, With an English Translation by Thomas Taylor, 1823.
- Suet. *Vesp.*
(=Suetonius, *Vespasianus*)
De Vita Caesarum, Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Lives of the Caesars*, ed. Alexander Thomson Philadelphia 1889.
- Tac. *Hist.*
(=Tacitus, *Historiae*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Complete Works of Tacitus*. Edited for Perseus by A. J. Church – W. J. Brodribb – S. Bryant. New York: Random House 1942.
- Thuky.
(=Thukydidēs)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Peloponnesian War*. With an English translation on by J. M. Dent (London) and by E. P. Dutton (New York) 1910.

MODERN LİTERATÜR

- Barclay, J. M. G (2005). The Empire Writes Back: Josephan Rhetoric in Flavian Rome. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 315-332.
- Baumgarten, A. (1998). Graeco-Roman Voluntary Associations and Ancient Jewish Sects. İçinde: *Jews in a Graeco-Roman World*, ed. M. Goodman, Oxford: Clarendon Press. s. 93-111.
- Bekker, I. (1854). *Suidae Lexicon*. Berolini: Georgii Reimer.
- Ben-Eliyahu, E. (2017). Josephus's Lands: Mining the Evolution in the Depiction of the Land of Israel in the Works of Josephus. *Journal for the Study of the Pseudepigrapha*, S. 26. 4, s. 275-304.
- Bilde, P. (1988). *Flavius Josephus between Jerusalem and Rome: His Life, His Works and Their Importance*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Bond, H. K. (2012). Josephus on Herod's Domestic Intrigue in the *Jewish War*. *Journal for the Study of Judaism* 43/3, s. 295-314.
- Cambell, B. (2004). *Greek and Roman Military Writers: Selected Readings*. New York: Routledge Publications.
- Chapman, H. H. (2005). Spectacle in Josephus' *Jewish War*. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 289-313.
- Cline, E. H. (2017). *Three Stones Make a Wall: The Story of Archaeology*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cotton, H. M. – Eck, W. (2005). Josephus' Roman Audience: Josephus and the Roman Elites. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 37-52.
- Curran, J. (2011). Flavius Josephus in Rome. İçinde: *Flavius Josephus: Interpretation and History*, eds. J. Pastor – P. Stern – M. Mor, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 65-86.

- Çoban, B. Z. (2008). İosephus'un Gözüyle İlk Dönem Fırkaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, s. 57-69.
- Çoban, B. Z. (2012). Hıristiyanlık Öncesi Yahudilik Tarihi Bağlamında Josephus Flavius. *Dinler Tarihi Araştırmaları VIII (Bütün Yönleriyle Yahudilik, Uluslararası Sempozyum, 18-19 Şubat 2012, Ankara)*, s. 257-273.
- Damon, C. (2008). The Mind of an Ass and The Impudence Of A Dog: A Scholar Gone Bad. İçinde: *KAKOS, Badness and Anti-Value in Classical Antiquity*, eds. I. Sluiter – R. M. Rosen, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 335-364.
- den Hollander, W. (2014). *Josephus, the Emperors, and the City of Rome: From Hostage to Historian*. Leiden, The Netherlands: Brill.
- Feldman, L. H. (2005). Parallel Lives of Two Lawgivers: Josephus' Moses and Plutarch's *Lycurgus*. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 209-242.
- Fishman – Duker, R. (2008). 'Jerusalem: Capital of the Jews': The Jewish Identity of Jerusalem in Greek and Roman Sources. *Jewish Political Studies Review*, S. 20. 3-4, s. 119-140.
- Gager, J. G. (1985). *The Origins of Anti-Semitism: Attitudes Toward Judaism in Pagan and Christian Antiquity*. New York: Oxford University Press.
- Galimberti, A. (2007). Josephus and Strabo: The Reasons for a Choice. İçinde: *Making History: Josephus and Historical Method*, ed. Z. Rodgers, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 147-167.
- Goodblatt, D. (2006). *Elements of Ancient Jewish Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodman, M. (1999). Josephus' Treatise *Against Apion*. İçinde: *Apologetics in the Roman Empire: Pagans, Jews, and Christians*, eds. M. Edwards – M. Goodman – S. Price, Oxford: Oxford University Press. s. 45-58.
- Goodman, M. (2007a). *Judaism in the Roman World: Collected Essays*. Leiden, The Netherlands: Brill.
- Goodman, M. (2018). *A History of Judaism*. UK: Princeton University Press.
- Goodman, M. – Weinberg, J. (2016). The Reception of Josephus in the Early Modern Period. *International Journal of the Classical Tradition*, S. 23. 3, s. 167-171.
- Grant, M. (2005). *Greek and Roman Historians: Information and Misinformation*. London: Routledge.
- Gruen, E. S. (1998). The Use and Abuse of the Exodus Story. *Jewish History*, S. 12. 1, s. 93-122.
- Gruen, E. S. (2011). Polybios and Josephus on Rome. İçinde: *Flavius Josephus: Interpretation and History*, eds. J. Pastor – P. Stern – M. Mor, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 149-162.
- Gruen, E. S. (2016). *The Construct of Identity in Hellenistic Judaism: Essays on Early Jewish Literature and History*. Berlin; Boston: De Gruyter.
- Grüll, T. – Benke, L. (2011). A Hebrew/Aramaic Graffito and Poppaea's Alleged Jewish Sympathy. *Journal of Jewish Studies*, S. 62. 1, s. 37-55.
- Haaland, G. (2005). Josephus and the Philosophers of Rome: Does *Contra Apionem* Mirror Domitian's Crushing of the 'Stoic opposition'? İçinde: *Josephus and Jewish History in Flavian Rome and Beyond*, eds. J. Sievers – G. Lembi, Leiden, Netherlands. s. 297-316.
- Hadas-Label, M. (1993). *Flavius Josephus: Eyewitness to Rome's First-Century Conquest of Judea* (trans. R. Miller). New York: MacMillan.
- Huntsman, E. D. (1996). The Reliability of Josephus: Can He Be Trusted? . *Brigham Young University Studies*, S. 36. 3, s. 392-402.
- Johnson, L. T. (2009). *Among the Gentiles: Greco-Roman Religion and Christianity*. New Haven and London: Yale University Press.
- Jones, C. P. (2005). Josephus and Greek Literature in Flavian Rome. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 201-208.
- Kucicki, J. (2016). Judea after Herod the Great- Herodian Dynasty (4 BC-67 AD) According to the Writings of Josephus Flavius-. *南山神学 (Nanzan Journal of Theological Studies)*, S. 39, s. 47-110.
- Landau, T. (2006). *Out-Heroding Herod: Josephus, Rhetoric, and the Herod Narratives*. Leiden: Brill.
- Mader, G. (2000). *Josephus and the Politics of Historiography: Apologetic and Impression Management in the Bellum Judaicum*. Leiden, The Netherlands: Brill.
- Malinowski, G. (2017). Strabo the Historian. İçinde: *The Routledge Companion to Strabo*, ed. Daniela Dueck, Routledge, s. 337-353.
- Mason, S. (1996). The *Contra Apionem* in Social and Literary Context: An Invitation to Judean Philosophy. İçinde: *Josephus' Contra Apionem: Studies in its Character and Context with a Latin Concordance to the Portion Missing in Greek*, eds. L. H. Feldman – J. R. Levison, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 187-228.
- Mason, S. (1998). 'Should Any Wish to Enquire Further' (*Ant.* 1.25): The Aim and Audience of Josephus's *Judean Antiquities/Life*. İçinde: *Understanding Josephus: Seven Perspectives*, ed. S. Mason, Sheffield: Sheffield Academic Press. s. 64-103.
- Mason, S. (2016). Josephus's *Judean War*. İçinde: *A Companion to Josephus*, eds. H. H. Chapman – Z. Rodgers, West Sussex: Wiley-Blackwell. s. 13-35.
- McClisten, D. (2008). *Ethnicity and Jewish Identity in Josephus*, PhD Thesis, University of Florida, Gainesville.
- McLaren, J. S. (2005). Josephus on Titus: The Vanquished Writing about the Victor. İçinde: *Josephus and Jewish History in Flavian Rome and Beyond*, eds. J. Sievers – G. Lembi, Leiden, Netherland. s. 279-295.
- McLaren, J. S. (2011). Going to War against Rome: The Motivation of the Jewish Rebels. İçinde: *The Jewish Revolt against Rome: Interdisciplinary Perspectives*, ed. M. Popović, Leiden and Boston: Brill. s. 129-153.
- Mellor, R. (2002). *The Roman Historians*. London: Routledge.
- Millar, F. (2005). Last Year in Jerusalem: Monuments of the Jewish War in Rome. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson – S. Mason – J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 101-128.
- Newell, R. R. (1989). The Forms and Historical Value of Josephus' Suicide Accounts. İçinde: *Josephus, the Bible, and History*, eds. L. H. Feldman – G. Hata, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 278-294.
- Niehoff, M. R. (2018). Philo and Josephus Fashion Themselves as Religious Authors in Rome. İçinde: *Autoren in religiösen literarischen Texten der späthellenistischen und der frühkaiserzeitlichen Welt: Zwölf Fallstudien*, Culture, Religion, and Politics in the Greco-Roman World III (CRPG), eds. Eve-Marie Becker – J. Rüpke, Tübingen: Mohr Siebeck. s. 83-104.
- Nodet, E. (2007). Josephus' Attempt to Reorganize Judaism from Rome. İçinde: *Making History: Josephus and Historical Method*, ed. Z. Rodgers, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 103-122.

- Olgun, H. (2013). Modern İsrail'in Milli Kimlik Kaynağı Olarak Josephus'un 'Masada' Anlatısı, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 10. 1, s. 7-39.
- Paltiel, E. (1981). War in Judaea - After Herod's Death. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, S. 59. 1, s. 107-136.
- Popović, M. (2011). The Jewish Revolt against Rome: History, Sources and Perspectives. İçinde: *The Jewish Revolt against Rome: Interdisciplinary Perspectives*, ed. M. Popović, Leiden and Boston: Brill. s. 1-25.
- Price, J. J. (2005). The Provincial Historian in Rome. İçinde: *Josephus and Jewish History in Flavian Rome and Beyond*, ed. J. Sievers - G. Lembi, Leiden, Netherlands. s. 101-118.
- Rajak, T. (1973). Justus of Tiberias. *The Classical Quarterly*, S. 23. 2, s. 345-368.
- Rajak, T. (2003). *Josephus: The Historian and His Society*. London: Duckworth.
- Rajak, T. (2005). Josephus in the Diaspora. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson - S. Mason - J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 79-97.
- Rajak, T. (2018). The Jewish Diaspora in Greco-Roman Antiquity. *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, S. 72/2, s. 146-162.
- Rappaport, U. (2007). Josephus' Personality and the Credibility of His Narrative. İçinde: *Making History: Josephus and Historical Method*, ed. Z. Rodgers, Leiden, The Netherlands: Brill, s. 68-81.
- Redondo, J. (2000). The Greek Literary Language of the Hebrew Historian Josephus. *Hermes*, S. 128, s. 420-434.
- Reimer, J. - Pullenayegem, C. (2020). World Diasporas: An Opportunity for World Mission. *Evangelical Review of Theology*, S. 44. 3, s. 259-265.
- Rives, J. (2005). Flavian Religious Policy and the Destruction of the Jerusalem Temple. İçinde: *Flavius Josephus and Flavian Rome*, eds. J. Edmondson - S. Mason - J. Rives, Oxford: Oxford University Press. s. 145-166.
- Rocca, S. (2008). *The Forts of Judaea 168 BC-AD 73: From the Maccabees to the Fall of Masada*. Oxford: Osprey Publishing.
- Rosenfeld, Ben-Zion (2000). Flavius Josephus and His Portrayal of the Coast (Paralia) of Contemporary Roman Palestine: Geography and Ideology. *The Jewish Quarterly Review*, S. 91. 1-2, s. 143-183.
- Schwartz, D. R. (2013). *Reading the First Century: On Reading Josephus and Studying Jewish History of the First Century*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Schwartz, D. R. (2016). Many Sources but a Single Author: Josephus's *Jewish Antiquities*. İçinde: *A Companion to Josephus*, eds. H. H. Chapman - Z. Rodgers, West Sussex: Wiley-Blackwell. s. 36-58.
- Scott, B. B. (2019). The Arch of Titus. *Forum Third Series*, S. 8. 1, s. 61-72.
- Seward, D. (2009). *Jerusalem's Traitor: Josephus, Masada, and the fall of Judea*. Cambridge, Mass: Da Capo Press.
- Simkovich, M. (2018). *Discovering Second Temple Literature: The Scriptures and Stories That Shaped Early Judaism*. Philadelphia: Lincoln: Jewish Publication Society; University of Nebraska Press.
- Simmons, M. B. (2015). *Universal Salvation in Late Antiquity: Porphyry of Tyre and the Pagan-Christian Debate*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, R. W. (1974). *The Art of Rhetoric in Alexandria: Its Theory and Practice in the Ancient World*. Hague: Martinus Nijhoff.
- Stern, M. (1980). *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism II: From Tacitus to Simplicius*. Jerusalem: The Israel Academy Sciences and Humanities.
- Stern, P. (2010). Life of Josephus: The Autobiography of Flavius Josephus. *Journal for the Study of Judaism*, S. 41. 1, s. 63-93.
- Thackeray, H. St. J. (1967). *Josephus: the Man and the Historian*. New York: KTAV Publishing House.
- Tropper, A. (2016). *Rewriting Ancient Jewish History: The History of the Jews in Roman Times and the New Historical Method*. Routledge Studies in Ancient History. London; New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Tuval, M. (2011). A Jewish Priest in Rome. İçinde: *Flavius Josephus: Interpretation and History*, eds. J.Pastor - P. Stern - M. Mor, Leiden, The Netherlands: Brill. s. 397-411.
- Tuval, M. (2013). *From Jerusalem Priest to Roman Jew: On Josephus and the Paradigms of Ancient Judaism*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- van Henten, Jan Willem (2018). Josephus as Narrator. İçinde: *Autoren in religiösen literarischen Texten der späthellenistischen und der frühkaiserzeitlichen Welt: Zwölf Fallstudien*, Culture, Religion, and Politics in the Greco-Roman World III (CRPG), eds. Eve-Marie Becker - J. Rüpke, Tübingen: Mohr Siebeck. s. 121-150.
- Williams, M. H. (1988). 'Θεοσεβής γὰρ ἦν' - The Jewish Tendencies of Poppaea Sabina. *The Journal of Theological Studies*, S. 39. 1, s. 97-111.
- Yadin, Y. (1966). *Masada: Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Zeev, M. P. B. (1994). Greek and Roman Documents from Republican Times in the *Antiquities*: What Was Josephus' Source?. *Scripta Classica Israelica*, S. 13, s. 46-59.
- Zollschan, L. (2017). *Rome and Judaea: International Law Relations, 162-100 BCE*. London: Taylor and Francis.

Harita 1: Iosephus'un Yaşadığı Dönemde Palestine (Filistin) Bölgesi Haritası (Seward, 2009, XVII)

Resim 1: Roma'nın Zaferini Simgeleyen Ioudaia Capta Yazılı Denarius

Titus tarafından basılan bu gümüş denarius, *Ioudaia Capta*'yı kutlamaktadır. Ön yüzde Roma imparatoru tasvir edilmektedir. Arka yüzde ise Ioudaia'nın sembolü olan bir palmye ağacının yanında duran Romalı bir asker ve ağacın altında kimsesiz görünümlü oturan bir Yahudi kadın tasvir edilmektedir. <https://www.biblicalarchaeology.org/wp-content/uploads/judaea-capta-casden-collection.jpg> (Erişim Tarihi: 05.08.2020).

Resim 2: Titus Kemerini (Millar, 2005, 109).

Roma'da MS 82 yılında *Sacra Via*'da (Kutsal Yol) inşa edilen Titus Kemerini. Kemer üzerinde Titus'un MS 71 yılının Temmuz ayında Roma'da düzenlediği zafer alayı ve ele geçirilen değerli hazineler tasvir edilmektedir. Özellikle 1949 yılından beri İsrail Devleti'nin amblemi olarak kullanılan yedi kollu şamdan dikkati çekmektedir.

